

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hlína a její využití v environmentální výchově předškolního vzdělávání

Lenka Mikulec

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Žulové dne 24.3.2024

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat všem, díky kterým mohla tato práce vzniknout. Především pak své vedoucí práce Mgr. Monice Dokoupilové za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytovala v průběhu mé práce. Dále chci poděkovat své rodině, přátelům za trpělivost a podporu, a lesnímu klubu Chaloupka v lese, průvodkyním i dětem za možnost realizace, která pro mě byla velmi obohacující.

Anotace

Jméno a příjmení:	Lenka Mikulec
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	Mgr. Monika Dokoupilová
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Hlína a její využití v environmentální výchově předškolního vzdělávání
Název v angličtině:	Clay and its use in environmental education of preschool education
Zvolený typ práce:	Aplikační práce
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá problematikou environmentální výchovy v předškolním vzdělávání. V teoretické části popisuje vývoj environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty a použité metody a cíle v tomto kontextu. Dále se zabývá definicí půdy, jejím významem a ochranou a také keramickou hlinou a způsoby práce s ní. V praktické části uplatňujeme teoretické poznatky vytvořením metodické řady a její realizaci v praxi.
Klíčová slova:	environmentální výchova, předškolní vzdělávání, půda, hlína, keramická hlína, keramika, práce s hlinou, metodická řada
Anotace v angličtině:	This bachelor's thesis deals with environmental education in preschool education theme. The theoretical part describes the development of environmental education and awareness, applied methods and goals. We also describe the definition of soil, its significance and protection, with a mention of ceramic clay and various ways of its usage. In the practical part of the bachelor's thesis, theoretical knowledge is applied by creating methodological series and their realization in preschool education.
Klíčová slova v angličtině:	environmental education, preschool education, soil, clay, ceramic clay, ceramics, activity with clay, methodological series
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – motivační příběh skřítky k metodickým listům 1–5 Příloha č.2 – fotodokumentace realizace
Rozsah práce:	50 stran, 101 165 znaků
Jazyk práce:	český

Obsah

1. Úvod	7
2. Teoretická část	8
2.1 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta	8
2.1.1 Historie a vývoj environmentální výchovy	8
2.1.2 Cíl environmentální výchovy	8
2.1.3 Environmentální výchova v předškolním vzdělávání	9
2.1.4 Metody, prostředky a zásady v environmentální výchově	11
2.2 Půda, hlína	15
2.2.1 Definice, význam a funkce půdy	15
2.2.2 Ochrana půdy	16
2.3 Keramická hlína	19
2.3.1 Vlastnosti hlíny, složení	19
2.3.2 Význam práce s haptickým materiálem	20
2.3.3 Práce s hlínou	21
2.3.4 Výpal	23
2.4 Dětský výtvarný projev	24
2.4.1 Význam dětského výtvarného projevu	24
2.4.2 Charakteristické znaky dětského výtvarného projevu	25
2.5 Práce s loutkou	25
2.6 Výtvarná řada	26
3. Praktická část	28
3.1 Metodický list 1 - Seznámení – Jak přišel na svět	29
3.1.1 Popis realizace	30
3.2 Metodický list 2 - Práce s hlínou jako stavebním prvkem – Kde bydlím	33
3.2.1 Popis realizace	34

3.3	Metodický list 3 - Obraz a barvy – Galerie u modrého nebe.....	37
3.3.1	Popis realizace.....	38
3.4	Metodický list 4 – Ozdobím se.....	41
3.4.1	Popis realizace.....	42
3.5	Metodický list 5 – Přátelé.....	45
3.5.1	Popis realizace.....	46
3.6	Metodický list – Výpal	48
3.6.1	Popis realizace.....	49
3.7	Metodický list – Instalace.....	51
3.7.1	Popis realizace.....	52
4.	Vyhodnocení.....	54
5.	Závěr.....	56
6.	Použité zdroje.....	57
7.	Přílohy	61
7.1.1	Příloha č. 1 motivační příběh skřítky k jednotlivým metodickým listům	61
7.1.2	Příloha č. 2 fotodokumentace.....	64

1. Úvod

V dnešní době, kdy se častěji setkáváme s výzvami spojenými s ochranou životního prostředí a udržitelným rozvojem, nabývá environmentální výchova stále většího významu. Žijeme v době, kdy čelíme vážným problémům, změně klimatu, ztrátě biodiverzity, znečištění vody a ovzduší a mnoho dalších. Inspirací a impulsem pro zvolení mého tématu mi byly mé děti, kladný vztah k přírodě a vnitřní potřeba vyjadřovat se skrze umělecké činnosti. Výchova dětí k environmentální senzitivě a odpovědnosti je důležitá z několika důvodů. Prvním důvodem je ochrana životního prostředí, které má přímý vliv na lidské zdraví a kvalitu života. Jeho ochranou tak můžeme vytvořit prostředí, které je důležité pro náš budoucí život. Čím dříve se děti naučí zamýšlet nad problémy souvisejícími s životním prostředím, tím větší máme šanci, že budou lépe připraveny přijímat výzvy a opatření související s touto problematikou v budoucnu. Druhým důvodem, je posílení empatie a pocitu sounáležitosti s ostatními bytostmi a planetou jako celkem, což vede k odpovědnosti a péči o všechny formy života na Zemi. Podporou kreativity dětí je učíme hledat alternativní řešení ke stávajícím problémům s respektem k potřebám ostatních.

Jedním z hlavních cílů práce je vzbudit v dětech zájem o prostředí a přírodu, ve které vyrůstají, dalším cílem je posílit cit a empatii vůči všem živým bytostem, uvědomit si, že jsme spolu všichni spřízněni, načerpat ze země a přírody sílu pro naše další jednání a pocítit sounáležitost se vším, co nás obklopuje.

V teoretické části bakalářské práce je mým cílem seznámit čtenáře s environmentální výchovou, její historií, cíli, metodami a jejím využití v mateřských školách a předškolních zařízeních. Seznámíme se s hlínou, jejím významem pro člověka, ochranou na úrovni zákonů, a to s ochranou půdy z pohledu půdního zemědělského fondu a z pohledu zákona o ochraně krajiny. Zaměříme se na hlínu jako materiál, se kterým budeme pracovat, na jeho vlastnosti a zásady při zpracování. S tím souvisí také výtvarný projev dítěte a jeho rozvoj.

V praktické části bakalářské práce aplikujeme teoretické poznatky a principy environmentální výchovy do praxe prostřednictvím vytvoření metodických listů, které mohou být inspirací nebo předlohou nejen dalším pedagogům při hledání vhodných aktivit v rámci zařazení environmentálních témat do výchovně vzdělávacího procesu.

2. Teoretická část

2.1 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

V dnešní době je povědomí o potřebě ochrany životního prostředí stále naléhavější. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta se staly jedním z důležitých nástrojů pro formování odpovědného přístupu k životnímu prostředí. Tato kapitola nastíní vývoj, cíle a metody, které nám pomohou pochopit důležitost procesu ochrany naší planety.

2.1.1 Historie a vývoj environmentální výchovy

Environmentální výchova je proces, který si klade za cíl poskytnout lidem znalosti, dovednosti, hodnoty a postoje směřující k porozumění a péči o životní prostředí a přírodu. Pojem jako takový se objevil na konferenci IUCN – Mezinárodní unie ochránců přírody v roce 1947. Její rozvoj probíhal od 70. let 20. století v Severní Americe a západní Evropě (konference ve Stockholmu v roce 1972). V Tbilisi pak v roce 1977 proběhla první mezivládní konference o environmentální výchově, kde byly zformulovány její cíle – posílení vědomí a porozumění socioekonomické a ekologické provázanosti města i venkova, poskytnutí příležitostí k dosažení znalostí, dovedností, odpovědnosti a hodnot směřujících k ochraně životního prostředí a podněcovat a formovat nové způsoby chování celé společnosti, které jsou ohleduplné k životnímu prostředí (Činčera, 2007).

Samotný termín environmentální výchova je zaváděný ministerstvem životního prostředí od konce 90. let minulého století. Synonymy pro environmentální výchovu je také ekologická výchova, případně termín environmentální vzdělávání, výchova a osvěta – EVVO, který je použit ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, který byl přijat vládou v roce 2000 a byl k němu vydán akční plán na léta 2010-2012 s výhledem do roku 2015. Česká profesní komunita se shoduje, že všechny tři termíny jsou vzájemně zaměnitelné a jsou chápány jednotně (Máchal, 2000).

Usnesením vlády ČR číslo 652 ze dne 25. července 2016 byl vládou schválen nový Státní program EVVO na léta 2016-2025.

2.1.2 Cíl environmentální výchovy

Environmentální výchova se zaměřuje na poskytování znalostí, dovedností, hodnot a postojů, které podporují péči a porozumění životnímu prostředí a přírodě. Hlavním cílem je posilovat ekologické myšlení a odpovědnost za aktuální i budoucí stav přírody, místo, kde

žijeme a za udržení a obnovu přírodního prostředí a využívání přírodních zdrojů (Máchal, 2000).

Pro ekologickou odpovědnost potřebujeme v praxi rozvíjet citlivost. Citový přístup k místu, které mají děti možnost poznat zblízka, jim umožňuje brzké vytvoření citového vztahu k němu a jeho obyvatelům. Je pro ně snazší pochopit jejich úlohu na světě a dokážou si všech bytostí více vážit. Dříve pochopí, že každý může svým jednáním a činy působit na své okolí a tím jej přímo ovlivňovat. Znalost přírody a vědomosti nám pomáhají pochopit vzájemné souvislosti. Děti jsou přirozeně zvědavé, což je skvělým pomocníkem ve výchově. (Hederer, 1994).

Cílem Environmentální výchovy je tedy člověk, který má touhu poznávat přírodu, je vůči ní odpovědný a ohleduplný s vyvinutou tzv. environmentální senzitivitou (Leblová, 2012). Takový člověk je motivován k prozkoumávání okolního prostředí a porozumění přírodním jevům a ekosystémům, ale také k řešení problémů lidské společnosti.

Rozvoj environmentální senzitivity zmiňuje také Jančaříková a dodává, v jakém prostředí k němu může dojít a klade na něj velký důraz. Ve vhodně diverzifikovaném přírodním prostředí dochází k rozvoji osobnosti a tím budoucí vhodné proenvironmentální chování a je základem pro komplexní přirozený vývoj dítěte (Jančaříková, 2022).

2.1.3 Environmentální výchova v předškolním vzdělávání

V předškolním vzdělávání má environmentální výchova rozvíjet pozitivní vztah k přírodě a poskytnout dětem přímý kontakt s ní. Zároveň má také podporovat aktivní zapojení do činností spojených s ochranou životního prostředí, seznámení s udržitelným životním stylem a vedení diskusí o důležitosti ochrany životního prostředí. Umožňuje osobní zkušenost s krásami přírody a možnost zažít její tajemství všemi smysly (Leblová, 2012).

Pro realizaci environmentální výchovy v předškolním vzdělávání existuje několik důvodů. Prvním je ten, že je její realizace stanovena školským zákonem. A druhým, neméně důležitým, je potřeba dítěte, které kontakt s přírodou a jejími součástmi ze své podstaty bytostně potřebuje ke svému zdravému vývoji. Pobyt v přírodě umožňuje dětem pochopit přírodu a přírodní jevy a může také plnit vzdělávací roli, protože poskytuje dostatečné množství přiměřených podnětů (Jančaříková, 2022).

V předškolních vzdělávacích zařízeních zapsaných pod MŠMT je povinnost realizovat environmentální výchovu dána Státním programem EVVO, a Rámcovým vzdělávacím

programem pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) vydaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR roku 2001. V RVP PV je environmentální výchova prostoupena všemi vzdělávacími oblastmi, nejvíce však ve vzdělávací oblasti Dítě a svět. Záměrem je vytvořit u dítěte elementární povědomí o dění v jeho nejbližším okolí, okolním světě a vlivu člověka na něj včetně globálních problémů celosvětového měřítko. Stavíme tak základy odpovědného postoje k životnímu prostředí (Leskocová, Matoušková Prylová, Palacká, 2012).

RVP PV nám stanovuje dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje), vzdělávací nabídku (co dítěti pedagog nabízí) a očekávané výstupy (co dítě zpravidla dokáže na konci předškolního období). Součástí je i upozornění na rizika, která mohou ohrožovat úspěch vzdělávacích záměrů. Je pak na každém vzdělávacím zařízení individuálně, jak bude environmentální výchovu realizovat, jaké použije prostředky, aby jim vyhovovaly co nejvíce. Ne všechny mateřské školy mají stejné podmínky vzdělávání. Mají různá zázemí a také prostředí, které je obklopuje. Prostředí si však mohou přizpůsobit, pěstováním rostlin, chovem drobných živočichů nebo založením vlastního kompostu. Mohou také stavět úkryty pro zvířata, ptačí budky či krmítka a živočichy pak pozorovat. Pozorováním se děti stávají přímými účastníky a poznatky a informace si lépe zapamatují, než když jim je zprostředkujeme (Leblová, 2012).

Jak jsme zmínili výše, environmentální výchova se v RVP PV soustředí do oblasti dítě a svět. Dílčích dovedností lze však dosahovat i ve zbylých čtyřech oblastech: dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost. V oblasti dítě a jeho tělo je záměrem podněcovat a rozvíjet neurosvalový vývoj, posilovat fyzickou a zlepšovat celkovou pohybovou a zdravotní kondici. Důraz je kladen na podporu rozvoje pohybových i manipulačních dovedností dítěte a vedení ho mimo jiné také k vytvoření zdravých životních návyků a postojů (RVP PV, 2021). Všechny tyto dovednosti lze však rozvíjet při venkovních činnostech za použití přírodních překážek či pomůcek, čímž dochází k využívání všech smyslů, vědomě reagujeme na počasí, pohyb v různém terénu, při kterém dochází ke vnímání vlastního těla, musíme volit vhodné oblečení – vnímání zimy a tepla (Leblová, 2012).

V oblasti *Dítě a jeho psychika* při aktivitách a činnostech, které praktikujeme ve venkovním prostředí, lze u dítěte rozvíjet schopnosti a dovednosti obsažené ve třech podoblastech, a to jazyk a řeč; poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie+ myšlenkové operace; sebepojetí, city a vůle. Psychiku dítěte můžeme pozitivně ovlivnit několika způsoby. Prozkoumáváním přírodních prvků a objevů děti dostávají prostor svá pozorování popisovat a formulovat k nim otázky, vyjádřit své emoce a prožitky. Interakcí

s prostředím a ostatními dětmi budujeme základy komunikace ve skupině, podporujeme budoucí spolupráci, nalézání alternativních řešení ke stávajícím a také schopnost obhájit své myšlenky a názory. Přírodní předměty lze využít k další práci, ke zpracování svých myšlenek, názorů i pocitů prostřednictvím různých uměleckých aktivit (Leblová, 2012).

Oblast *Dítě a ten druhý* a *Dítě a společnost* spojuje především možnost rozvoje prosociálního chování, například prostřednictvím různých her hraných v přírodě nebo také uvedením dětí do pravidel soužití ve společenství ostatních lidí. Dostávají tak příležitost proniknout do světa kultury, materiálních i duchovních hodnot, respektování dohodnutých pravidel ve skupině i ohleduplnému chování ve vztahu k druhým, k jiným kulturám a národům. V oblasti *Dítě a svět* se nejvíce a přímo dotýkáme ekologie a životního prostředí prostřednictvím vytváření vztahu o okolí a okolní přírodě až po vytváření vztahu k planetě Zemi (Leblová 2012).

Shrneme-li tyto poznatky, víme že posláním environmentální výchovy v předškolním vzdělávání z hlediska kognitivního vývinu je dát dětem základní informace a poznatky o živé a neživé přírodě, blízkém okolí a světě, položit základy ke správným návykům při ochraně přírody. Z hlediska sociálně emočního vývinu usilujeme o pozitivní postoj k přírodě, její ochranu, nacházení krásy, a odpovědnost v chování. Z hlediska vnímání a motorického hlediska je posláním environmentální výchovy rozvoj smyslového vnímání, koordinace pohybových a smyslových orgánů, rozvoj hrubé a jemné motoriky, zručnosti, sebeobsluhy a pracovních návyků spojených ochranou životního prostředí (Miňová, a kol., 2005).

2.1.4 Metody, prostředky a zásady v environmentální výchově

Metodou rozumíme specifický přístup či strategii zahrnující způsoby rozvoje znalostí, dovedností a návyků, tedy postupy a návody, díky kterým můžeme dosáhnout námi stanovených cílů (Zormanová, 2012).

Doporučeními uvedenými v pokynech MŠMT je užívání takových metod, které vedou k aktivizaci žáků a podporují učení. Pokyn také zmiňuje informální a neformální vzdělávání ve škole i mimo ni pro vytvoření ideálních podmínek k souhře s formálním učením (MŠMT, 2009). Informálním učením se myslí takové, které je postaveno na nápodobě, jak uvádí doktorka Jančaříková ve své knize. Dítě se učí v běžném životě, nejčastěji nápodobou od ostatních, spolužáků, rodiny i od samotných učitelek (Jančaříková, 2022).

V RVP PV se přímo uvádí, že učitelé by měli být spíše průvodci dítěte na jeho cestě za poznáním a neměli by dítě jen úkolovat. Naopak úkolem učitele je vytvořit vzdělávací nabídku,

kteřá dítě láká a motivuje k dobrovolné účasti na aktivitě a probouzí v něm zvědavost a touhu po poznávání, dává mu příležitost přemýšlet nad věcmi kolem něj a učí ho věcem okolo porozumět a chápat je (RVP PV, 2021).

Pro realizaci environmentální výchovy máme v mateřské škole široké spektrum možností. Její prvky můžeme implementovat ve všech organizačních formách během celého dne, činnosti však musí respektovat obecné vzdělávací potřeby dětí daného věku a jejich specifika.

Samotná realizace by měla probíhat záživnou a zajímavou formou, aby děti zaujala a neměly tendenci činnost opouštět. V tom nám může pomoci také střídání činností, které vyžadují soustředění a činností, které nám mohou pomoci v objasnění souvislostí pomocí výtvarné činnosti, pohybové činnosti, dramatizace anebo relaxačních činností. Jednou z důležitých zásad je zjednodušování informací, avšak nikoliv jejich zkreslování. Důležité je používat správné názvy pro věci, zvířata i rostliny. Je totiž vhodnější přiznat, že některé věci nevíme a dětem ukázat cestu, kde informace můžeme získat (Jančaříková, 2022).

Oproti tomu Leblová (2012) ve své knize uvádí, že se přílišnému zjednodušování máme vyhnout, abychom dětem vytvořili vztah k reálným věcem a situacím a děti tak mohly prožívat skutečná dobrodružství. V této práci se přikláníme k názoru, že jisté zjednodušení pro předškolní věk je potřeba, zvláště pokud mají děti pochopit souvislosti základních dějů. Leblová dále v téže knize uvádí, že typickým znakem dětí předškolního věku je egocentrismus, dítě žije tady a teď a je tedy třeba vycházet ze současné znalosti, nadchnout dítě pro to co je nyní, co se kolem něj děje a nechat ho tyto věci prožívat všemi smysly. Tentýž názor zastává ve své knize také Aleš Máchal, který uvádí, že se dítě snažíme rozvíjet po všech stránkách a budujeme u něj citlivost, vstřícnost a vztah k přírodě kontaktem s ní. Dospělý nebo pedagog má být vlídným průvodcem a zprostředkovat přímý kontakt s přírodou. Tím se myslí například také starost o zahrádku, pozorování zvířat u lesa a ptáků na krmítku, nebo také chov drobného zvířectva (Máchal, 2000).

V úvodu kapitoly jsme si řekli, co se míní metodami v environmentální výchově. S některými z nich se podrobněji seznámíme. Zaměříme se především na ty metody, které jsou pro naši práci nejdůležitější, mají největší přínos.

Podle Maňáka dělíme metody v tradičním vyučování na 3 oblasti, kterými jsou metody slovní, metody názorně demonstrační a metody dovednostně praktické (Maňák, Švec, 2003).

Vzhledem k tomu, že výukové metody nepůsobí izolovaně, ale s pomocí dalších činitelů, díky kterým dosahujeme výchovně vzdělávacích cílů, nemůžeme při jejich realizaci volit pouze jednu metodu. Kombinaci výukových metod volíme nejen na základě kritérií, kterými jsou například cíle, obsah a osobnost žáka i učitele, ale také na základě dané situace, pro dané učivo a skupiny dětí (Zormanová, 2012).

Pozorování řadíme mezi metody názorně demonstrační. Pro tyto metody je specifické, že působí na smyslové orgány, což je také cílem environmentální výchovy, a také to, že jsou navázány na metody slovní a praktické, bez kterých je nejde realizovat. Názorně demonstrační metody jsou totiž doprovázeny popisem děje, jeho vysvětlováním a nezřídka také rozhovorem. Samotné pozorování je jako metoda náročná na soustředění a pozornost (Zormanová, 2012).

Jak doplňuje ve své knize doktorka Jančaříková (2022), je důležité děti vést k této činnosti a dát jim k ní čas a prostor. Je to první vědecký nástroj, vrozená vlastnost, která je důležitým nástrojem také v odborných studiích. Pozorování poskytuje dětem cenné poznatky z jejich okolí, učí je vyjadřovat se o svých objevech. Některé děti mohou také spontánně přecházet z pozorování do experimentování zásahem do pozorovaného děje a sledováním změny. Toto však záleží také na osobnosti dítěte. Důležité z pohledu pedagogů je zaměřit se na vhodnou zpětnou vazbu. Základem je pozorně naslouchat dítěti, když o to projeví zájem. Pokud se dítěti nedostane podpory, pozornosti nebo například pomůcek pro jeho objevy, může nastat situace, kdy schopnost dětí zaměřit se na detail, pozorovat své okolí ustává.

Výše jsme zmínili, že názorně demonstrační metody doplňují metody slovní. Ty mohou být monologické nebo dialogické. Tyto metody využívají pedagogové denně při činnostech, které je potřeba doplnit komentářem. Obsah, ale také to, jak jej říkáme, je třeba přizpůsobit věku dětí, jejich individuálním odlišnostem a možnostem. Pokud se jedná o dialog, je nutné promyslet volbu slov, rychlost pokládání otázek a způsob položení otázky, která má evokovat zájem o spolupráci při řešení problému a samozřejmě musíme respektovat věk dítěte. Mezi dialogické metody patří také dramatizace, která dětem pomůže na příkladech uchopit téma, posiluje sociální vazby mezi dětmi a v neposlední řadě také rozvíjí dětskou kreativitu a fantazii zapojením dětí do příběhu (Šmelová, Prášilová a kol., 2018).

Právě rozvoj fantazie a podpora zvědavosti jsou podle Jančaříkové další důležité zásady spolu s respektováním přirozených cyklů a přizpůsobením se vzdělávacím potřebám dětí daného věku (Jančaříková, 2022).

Metody dovednostně praktické jsou zaměřené na aktivitu dětí, praktickou činnost aktivizující všechny smysly, stejně jako na pozorování, kladou důraz na odpovědnost za jednání a podporují spolupráci mezi dětmi. Touto metodou dochází k rozvoji psychomotorických dovedností pomocí praktických, výtvarných a pohybových činností (Maňák, Švec, 2003).

Environmentální výchova je založena na vzájemnosti a jak bylo řečeno výše, také na spolupráci. Podle Jančaříkové mezi zásady v environmentální výchově zařazujeme zásadu nesoutěžit a zároveň podporovat aktivitu dětí. Soutěživé hry se tedy nejeví jako vhodný typ her, jelikož spolupráci nepodporují. Přemíra soutěžení narušuje vztahy mezi dětmi a má na ně negativní dopad skrze prohlubování nedostatku nebo nadbytku sebevědomí jedinců. Aktivitu u dětí můžeme podporovat probuzením zájmu o dané téma, zvědavosti, vhodnou motivací a také oceněním za jejich aktivní přístup (Jančaříková, 2022).

Dalšími metodami, které nám mohou dobře posloužit při environmentální výchově jsou inovativní, nebo také alternativní výukové metody. Pojmy alternativní a inovativní jsou zde chápány jako synonyma. Pojem inovace je zde myšlen jako zavádění nových prvků do tradiční výuky a alternativou se myslí hledání nového postupu oproti tradičním (Zormanová, 2012).

Mezi tyto metody řadíme například situační výukovou metodu, inscenační výukovou metodu, metodu didaktické hry, metodu problémové hry, a také kooperativní a skupinovou výuku, projektovou výuku a výuku kritického myšlení (Maňák, Švec, 2003).

V environmentální výchově je jednou z důležitých zásad právě rozvoj kritického myšlení. Jeví se jako vhodné vést k němu děti již od raného věku, respektem dětské potřeby o sobě rozhodovat a také jeho rozhodnutí akceptovat. Vhodným nástrojem pro rozvoj kritického myšlení může být rozpoznávání pravdy a fikce prostřednictvím pohádkových příběhů, kdy pedagog dětem pomáhá pravdu i fikci rozpoznat a chápat (Jančaříková, 2022).

Z výše uvedeného vyplývá, že využití různých metod nám dává širokou škálu možností, jak děti pro danou problematiku nadchnout. Situační výukové metody dovolují dětem prožívat reálné situace, reagovat na ně a získávat tak zkušenosti přímo z prostředí, ve kterém žijí. Inscenační výukové metody propojují děti s přírodou prostřednictvím zapojení emocí, zatímco didaktické hry podporují interaktivním způsobem učení o přírodě a ekologii. Výše uvedené metody umožňují řešit reálné ekologické situace a současně rozvíjet kreativitu a kritické myšlení. Při spolupráci na různých úkolech podporujeme komunikaci mezi dětmi, umožňujeme jim prozkoumávat svět který je obklopuje a hledat v něm řešení za pomoci vlastních výzkumů. V podnětném prostředí také dochází ke zkoumání různých aspektů životního prostředí a

hodnocení informací. Dáváme dětem možnost se přímo zapojit do činností vedoucích k udržitelnému životu, čímž mohou své znalosti převést do praxe.

2.2 Půda, hlína

Hlína a půda představují klíčové prvky, které ovlivňují celý ekosystém a mají zásadní vliv na životní prostředí a lidské životy. V této práci, která se zabývá kromě práce s hlínou také environmentální výchovou, hrají tyto dva prvky důležitou roli. Jejich význam spočívá mimo jiné v tom, že představují prostředí, ve kterém děti mohou objevovat a prožívat svá dobrodružství skrze blízký kontakt s přírodou. Prostřednictvím práce s hlínou mají možnost poznávat procesy, které se v ní odehrávají, a rozvíjet tak nejen své smysly, ale také dovednosti, vědomosti a postoje. Toto spojení může podnítit jejich zájem o životní prostředí a tím také ochranu a péči o něj. V této kapitole se zaměříme na význam a funkce hlíny, její ochranu a podíváme se na hlínu jako na materiál k výrobě.

2.2.1 Definice, význam a funkce půdy

Půda je vrchní vrstva země neboli pedosféra, která je neustále formována. Tvoří základní životní prostředí pro rostliny, živočichy a také mikroorganismy a je základním prvkem pro zemědělství a lidský život obecně, tedy zásadním zdrojem obživy a blahobytu ve smyslu prostoru, ve kterém může člověk existovat, a tím také pro jeho společenský život (Vejchodská, 2022). Skládá se z minerálních a organických částic, vzduchu, vody a mikroorganismů a vyvinula se na suchozemském povrchu planety Země. Z pohledu obnovitelnosti ji řadíme spíše mezi neobnovitelné zdroje, jelikož k jejímu vzniku dochází velmi pomalu (Šarapatka, 2021).

Půda je výsledkem procesů, které nazýváme půdotvorné. Na těchto procesech se podílí spousta činitelů. Mezi ně řadíme především horninu, která svým složením ovlivňuje chemické a fyzické vlastnosti půdy. Takovou horninu nazýváme mateční. Dalším činitelem je podnebí, na kterém závisí rychlost zvětrávání, tedy především teplota a srážky, které ovlivňují rychlost chemických reakcí v půdě. Voda také napomáhá přesunu jednotlivých složek půdy. Živé organismy, zvířata, rostliny, a především mikroorganismy se podílejí na tvorbě i rozkladu organického materiálu neboli humusu (Habětín, Kočárek, Trdlička, 1976).

Totožné informace si můžeme přečíst také v knize od Šarapatky. Autoři se shodují na tom, že k dalším činitelům, kteří se podílejí na půdotvorném procesu patří i povaha terénu, jeho

sklon, výška a expozice, tedy orientace terénu vůči světovým stranám. Také samotný člověk svými zásahy do krajiny tyto procesy ovlivňuje (Šarapatka, 2021).

Vejchodská s pojmem půdy spojuje také vlastnictví. Kvůli rostoucí světové populaci je na ni vyvíjen tlak. Dochází k odlesňování kvůli lidské spotřebě a výstavbě lidských sídel. Místo využívání k zemědělským účelům nebo k lesnictví je využívána k výstavbě komerčních a průmyslových objektů, čímž přestala být dostupným zdrojem. Tímto dochází k ohrožení biodiverzity i celých biotů (Vejchodská, 2022).

Mezi hlavní funkce a význam půdy patří produkce plodin, i těch technických, a produkce dřeva. Z půdy vyrůstá až 90 % surovin pro výrobu potravin. Je nepostradatelnou součástí suchozemských ekosystémů a dá se říct, že je jediným prostředím, kde většina rostlin nachází nezbytné zdroje pro svůj růst, životní cyklus a vývoj. Je zdrojem důležitých látek, které rostliny potřebují k fotosyntetické reakci, a tedy spotřebě oxidu uhličitého a následné výrobě kyslíku. Kromě produkce rostlin, na které jsme přímo či nepřímo závislí, také poskytuje místo k životu různé řadě živočichů (Tola, 2005).

2.2.2 Ochrana půdy

Od prvopočátku lidské existence byla půda neoddelitelně spjata s naším životem. Když se naši předkové přesunuli od sběru k pěstování, začala se psát nová kapitola lidské historie spojená s půdou. Postupem času se tento vzájemný vztah vyvíjel.

Změna klimatu, životních podmínek a také vývoj lidského poznání přispěly k tomu, že člověk začal cíleně plodiny pěstovat, což bylo z pohledu zajištění potravy efektivnější než sběr. Rozvoj zemědělství jako hlavní způsob obživy člověka, tedy pěstování plodin a domestikace zvířat, přispěly ke stálému osídlení území. V této době byla většina území u nás pokryta lesy. Drobní zemědělci, kteří obhospodařovali půdu po staletí, se o ni starali a vážili si jí tak, aby půdu zanechali úrodnou dalším generacím (Šarapatka, 2021).

Velkým zlomem byla průmyslová revoluce, kdy lidská činnost začala výrazně ovlivňovat životní prostředí, včetně degradace půdy. Zvýšené používání chemických hnojiv a pesticidů, tedy nadbytek minerálních hnojiv v půdě a malé množství organického materiálu, který je důležitý pro udržení její úrodnosti a produktivity, nadměrný výrub lesů a s tím spojené eroze půdy, přinesly nové výzvy v ochraně tohoto důležitého zdroje. Tam, kde byl les zachován, došlo ke kontaminaci půdy, ne však v takové míře, jako na půdě zemědělské. Tyto plochy byly zasaženy například emisemi průmyslových podniků, což vedlo k úhynu těchto lesů. Přispělo k tomu vysazování monokultur smrku v nižších polohách lesa, sucho v posledních několika

letech a invaze kůrovce. K degradaci půdy přispívá také vliv těžké mechanizace na půdu, její utužování, již zmíněný nízký obsah organických látek, který může mít negativní dopad na schopnost půdy vázat vodu. Organický materiál v půdě má schopnost vláhu v půdě zadržovat a zlepšovat její zásobní kapacitu. Stejně tak může mít negativní vliv i odstraňování remízků a lesíků mezi zemědělskou půdou a vytváření velkých ploch pro zemědělské využití (Šarapatka, 2021).

Problémem v dnešní době je také ústup nejen zemědělské půdy výstavbě. Už v roce 1959 byl přijat zákon na ochranu půdního fondu č.48/1959 Sb., podle kterého mělo docházet k přemístění vrchní vrstvy půdy ze zastavovaných oblastí a její opětovné využití (Habětín, Kočárek, Trdlička, 1976).

Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu 334/1992 Sb., který prošel novelizací v roce 2015, vymezuje zemědělský půdní fond jako soubor nenahraditelného přírodního bohatství, které je prostředkem pro zemědělskou výrobu a jednou z hlavních složek životního prostředí. Spadají do něj například orná půda, zahrady, vinice i sady, i půda, která dočasně obhospodařovaná není a trvalé travní porosty. Dále do něj zařazujeme rybníky s chovy ryb nebo drůbeže a nezemědělskou půdu potřebnou k zajišťování zemědělské výroby. To jsou například polní cesty, závlahové vodní nádrže, hráze k ochraně před zamokřením apod. Zákon obsahuje ustanoví, která se týkají změny využití půdy, postupů při znečištění zemědělské půdy či ohrožení erozí, zásad plošné ochrany zemědělského půdního fondu a opatření k nápravě. Řeší také vyjmutí půdy z půdního fondu pro jiné účely než pro účely zemědělství, tedy obhospodařování této půdy. Definuje v něm, za jakých podmínek a jakým způsobem může dojít ke změně využití půdy, přičemž jsou stanovena kritéria a postupy, které musí být dodrženy. Pro případ znečištění zemědělské půdy či její eroze jsou stanoveny povinnosti a postupy pro sanaci a nápravu situace s cílem obnovení. Zákon rovněž obsahuje zásady plošné ochrany zemědělského půdního fondu, které mají zajistit udržitelné a dlouhodobé využívání půdy pro zemědělské účely (zákon č.334/1992 Sb., 1992)

V této práci však na půdu nepohlížíme pouze z hlediska zemědělského, tedy využití půdy pro pěstování a chov, ale chápeme ji v širším slova smyslu, tedy jako jakési nedocenitelné prostředí, ve kterém žijeme. Zemědělská půda není jen místem pro růst rostlin. Je zásadní pro zachování biodiverzity, udržení vody v krajině nebo regulaci klimatu. Kromě toho půda slouží jako filtrační systém pro čištění vody, zadržuje oxid uhličitý a poskytuje domov mnoha živým organismům. Bez zdravé a úrodné půdy bychom ztratili nejen zdroj potravy, ale i stabilní životní prostředí, čímž by se zhoršila kvalita našeho života.

Kromě zákona o ochraně půdního fondu tedy musíme zmínit také obecnou ochranu přírody a krajiny, která je dána zákonem č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. V tomto zákoně najdeme definici pojmu ochrany krajiny a přírody a způsoby, jak je tato ochrana zajištěna. Dále jsou vymezeny důležité pojmy související s její ochranou. Zákon stanovuje základní povinnosti, jako je ochrana systémů ekologické stability, která zahrnuje povinnosti všech uživatelů a vlastníků pozemků. Kromě toho se v něm nachází ustanovení týkající se obecné ochrany rostlin a živočichů, ochrany volně žijících ptáků, registrace významných krajinných prvků, ochrany a povolení ke kácení dřevin, ochrany a využití jeskyní a paleontologických nálezů, krajinného rázu a přírodních parků. Zákon dále definuje zvláště chráněná území a stanovuje podmínky jejich ochrany, včetně vymezení národních parků, chráněných krajinných oblastí, národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a určuje způsoby péče o ně. Dále v něm najdeme postup pro vytváření soustavy Natura 2000 a její podmínky ochrany (zákon č.114/1992 Sb., 1992).

Natura 2000 je síť ochrany přírody v Evropské unii, která byla založena s cílem chránit biodiverzitu a ekosystémovou rozmanitost. Chrání klíčové přírodní biotopy a druhy v Evropě a zajišťuje jejich dlouhodobou ochranu a udržitelné využívání. Tato území jsou vybírána na základě vědeckých kritérií a jsou důležitá pro ochranu řady ohrožených druhů a stanovišť v Evropě. Celostátní odpovědnost v oblasti ochrany přírody a půdy má Ministerstvo životního prostředí ČR, také Inspekce životního prostředí a krajské úřady (zákon č. 114/1992 Sb., 1992).

Vzhledem k výše uvedenému již víme, jakým způsobem a za použití jakých nástrojů můžeme přírodu a půdu chránit před dalším devastováním. Vedle ekonomických nástrojů jsou to právě zákony, ve kterých jsou stanoveny zásady ochrany. Snad stejně důležité je zvyšování povědomí lidí o důležitosti ochrany půdy a přírody nejen v dospělém věku, ale také u dětí v předškolním vzdělávání a studentů škol (Šarapatka, 2021).

Z výše uvedeného vyplývá, že tato ochrana je zásadní pro zachování udržitelného a zdravého životního prostředí a je nezbytné se na této ochraně aktivně podílet za pomoci společného úsilí na všech úrovních správy, od celostátní až po lokální.

2.3 Keramická hlína

Hlína, surovina, která překvapivě nachází uplatnění v širokém spektru lidských činností. Zatímco často spojujeme hlínu s jejím klíčovým významem v zemědělství, můžeme si uvědomit, že má mnohem širší uplatnění. Od stavebnictví, výroby nádob až po výtvarné umění. Hlína se tak stává základním kamenem lidského díla. Má jedinečné vlastnosti a schopnosti, které ji činí ideálním materiálem v mnoha ohledech.

Hlína vznikala rozkladem, erozními procesy, zvětráváním miliony let. Tyto procesy jsou způsobovány především vodou, která horninu narušuje, minerály a jiné rozpustné materiály rozpouští a ukládá. Z geologického hlediska se jedná o soudržnou vrstvu hlíny s částmi ne většími než dva milimetry. Hlínu dělíme na primární a sekundární, kdy primární hlíny jsou takové, které vznikají na místě mateřské horniny. Jedná se o hlíny velmi čisté, které nejsou tvárné, ale zvládají vypalování při vysokých teplotách. Typickým příkladem je kaolin. Hlíny sekundární mají jemnější charakter, jsou na rozdíl od těch primárních tvárné, a naopak obsahují spoustu jiných příměsí, což snižuje teplotu při výpalu (Chavarria, 1996).

Keramická hlína může být podle Bataly získávána třemi různými způsoby. Prvním, dnes již ne zcela dobře realizovatelným, je sehnání hlíny v průmyslovém závodě či dílně. Druhým je nákup hlíny a třetím způsobem je hlínu najít v přírodě. Je třeba myslet na to, že hlína nemusí mít optimální vlastnosti a při zpracování a výpalu může docházet k potížím (Batala, 1973).

Dnes dostupná hlína je zpracována strojově, výrobní proces je mechanizovaný. Od těžby materiálu, čištění, mletí a míchání až po konečný produkt, který si můžeme zakoupit nalisovaný do kvádrů a vakuově zabalený (Tymelová, 2018).

2.3.1 Vlastnosti hlíny, složení

Druhů hlíny dnes nalezneme nepřehledné množství. Liší se od sebe výrobcem, barvou a také složením. Právě složení ovlivňuje procesy při výrobě, výpal a konečný vzhled výrobku (Ščerbová, 2013). Jak jsme právě uvedli, složení ovlivňuje konečnou podobu výrobku, a tak by mělo být přizpůsobeno účelu, pro jaký budeme daný výrobek používat, způsobu, jakým bude produkt vznikat, zda litím do forem nebo modelování či jiným způsobem a také podmínkám, za kterých jej budeme vypalovat, především tedy teplotě výpalu. Také obsah jílu, jejich chemické složení a obsah ostatních látek v hlíně ovlivňuje výsledek (Tymelová, 2018).

Ostatními látkami, látkami neplastickými, myslíme ostřivo, které odolává vysokým teplotám, snižuje plastičnost výrobku a pomáhá při schnutí výrobku tím, že zmenšuje

smršťování při jeho schnutí i výpalu a tím zabraňuje praskání. Jako ostřiva se nejčastěji používá křemen, šamot nebo ostřiva spalitelná jako sláma a piliny (Klárová, 2013). Poslední dvě zmíněná nazýváme lehčivý. Konečný výrobek je díky nim lehčí, při výpalu vyhoří a může dodat výrobku netradiční strukturu (Rada, 1995). Tavnice slouží k tomu, aby se snížila teplota výpalu a zvýšila pevnost. Během výpalu tají při nižších teplotách a slévají se s dalšími částmi keramické hlíny (Klárová 2013).

Hlavní složkou keramické hlíny je jíla, nezpevněná hornina, která obsahuje z více než 50 % částice menší než 0,002 mm, tedy jíloviny. Ta vzniká díky chemické erozi, odlišující se od prachu, který vzniká mechanickým rozpadem hornin. Chemická eroze, aktivovaná atmosférickým oxidem uhličitým a vodou, vytváří mírně kyselý roztok, který reaguje s minerály, například živcem, kalcitem nebo slídou, což vede ke vzniku jílu v procesu nazývaném kaolinizace. Přítomnost různých příměsí ovlivňuje barvu jílu (Tymelová, 2018).

Důležitými vlastnostmi hlíny jsou její tvárnost a smršťování. Tvárnost se týká schopnosti hlíny udržovat svou formu při manipulaci. Tento důležitý faktor souvisí se schopností materiálu absorbovat vodu. Čím lépe a snadněji se tvaruje, tím více vody obsahuje. Pokud je však vody příliš, tvárnost se opět snižuje a vzniká spíše lepivá hmota. Opětným vysušením, například na vzduchu nebo při rychlejší variantě na sádrové podložce, opět docílíme požadované tvárnosti (Chavarria, 1996). Hlína se vlastně smršťuje dvakrát. Během sušení a během výpalu. K výparu vody dochází nejprve na povrchu výrobku, až poté se odpařuje voda zevnitř. Příliš rychlým schnutím může dojít k prasknutí výrobku. Vhodné tedy je, pokud výrobek přikryjeme například látkou, aby schnutí probíhalo postupně. Čím je hlína jemnější, tím větší má tendenci se smršťovat (Tymelová, 2018).

2.3.2 Význam práce s haptickým materiálem

Hlína se podle Rubešové dá přirovnat k živé bytosti a nabízí tak k ní také přistupovat. To podle ní znamená se s hlínou nejprve seznámit, kdy nejlepší metodou k tomu je hra. Ta může zahrnovat její smyslové vnímání, házení, bubnování, modelování, otiskování i malování (Rubešová, 2016).

Štefanidesová ve své příručce uvádí, že dotek je prožitek získaný skrze náš hmat s objekty, které nás obklopují a jeho spontánní zkoumání se velkou měrou podílí na rozvoji dětské fantazie, která je důležitá po celý život, neboť z ní dítě čerpá nápady k řešení problémů. Důležité v této oblasti zkoumání je vedení pedagoga, který dítě na této cestě provází. Dále v ní uvádí, že hmat není vázán na jeden orgán jako ostatní smysly. Zaujímá povrch celého těla, a

tedy určuje naše hranice i hranice dalších předmětů a okolního světa. Haptické zkoumání je však ostatními smysly doprovázeno. Ty zvyšují intenzitu vnímaného a také zájem o další zkoumání a poznávání (Štefanidesová, 2015).

Také Radka Rubešová uvádí, že haptika je něco velmi blízkého, co nám pomáhá poznávat svět okolo a vytvářet emocionální zážitky. Dotek nás provází od narození a je důležitou součástí našeho života. Při jeho nedostatku z jakékoliv příčiny můžeme tuto potřebu nasytit například právě kontaktem s hlinou (Rubešová, 2016). To je možné i díky arteterapeutické metodě práce v hliněném poli[®], kterou se u nás zabývá například Mgr. Petra Součková. Metodou lze stimulovat vývoj a vývojové potřeby prostřednictvím doteku s hlinou. Ten nám může poskytnout oporu ve zkoumání hranic našeho těla a prožitek dotek dávat a dostávat. Toto Rubešová nazývá živým procesem a nabízí spoustu možností pro rozvoj haptiky u dětí založených na doteku a práci s různorodým materiálem (Rubešová, 2016).

Přínos hlíny v rozvoji dětí uvádí ve své diplomové práci také Appeltauerová, která zmiňuje, že děti díky práci s hlinou rozvíjí kromě motorických dovedností také fantazii a představivost a touto činností dochází k budování sebevědomí u dětí a lze ji využívat jako formu komunikace i terapie (Appeltauerová, 2022).

2.3.3 Práce s hlinou

Příprava hlíny k modelování spočívá v jejím důkladném zpracování. Hnětením a důkladným propracováním ji zhuštíme a vytlačíme z ní vzduch (Rada, 1995). Můžeme také hlinu házet silou na podložku, čímž bychom z ní měly dostat všechny vzduchové bubliny. Pokud již žádné neobsahuje, máme hlinu připravenou k práci. Pokud by vzduchové bubliny v hlině zůstaly, při výpalu může dojít k puknutí výrobku. (Bláhová, 2017). Tvárnost hlíny můžeme vyzkoušet na malém kousku hlíny, kdy by hlína neměla být příliš suchá ani příliš vlhká. Pokud nám při modelování vznikají na povrchu praskliny, je příliš vysušená. Je tedy potřeba ji znovu navlhčit nebo smíchat s tvárnější hlinou, abychom mohli pokračovat v práci (Chavarria, 1996).

K lepení částí používáme šlikr, což je vlastně keramická hlína rozmíchaná s vodou do konzistence řidší kaše. Je dobré použít hlinu, kterou momentálně používáme k výrobě. Pro lepší přilnutí lepených částí je vhodné oba lepené povrchy zdrsnit, aby po zaschnutí šlikru nedošlo k odpadnutí (Ščerbová, 2013).

Pro práci s hlinou je možné používat celou řadu pomůcek přes válečky, dřevěné desky, nože, kovové předměty s očky, dřevěné nástroje, houby a řezné nástroje (Warshawová, 2001).

V praktické části této práce však budeme pracovat především rukama s použitím špachtlí nebo klacíků a jiných přírodnin a hadříků.

Jednou z nejjednodušších technik výroby keramiky je vytlačování neboli vymačkávání z hroudy hlíny. Nejprve je důležité hlínu vypracovat. Následně do ní vmáčkneme palcem prohlubeň a odspodu nahoru vymačkáváme dokola stěny nádoby. Technika je používána dodnes nejen primitivními národy, ale také v Evropě (Rada, 1995). Mezi další jednoduché techniky patří například technika výroby nádob z válečků, které se spojují do spirály a tímto se staví nádoba. Válečky se můžou zplošťovat, uhladit špachtlí, nebo nechat jako prvek zdobení. Třetím způsobem je vytváření nádob z plátů hlíny, které se k sobě lepí šlikrem (Warshawová, 2001).

Při každém z těchto postupů stále dbáme na to, aby nám hlína při práci nevysychala a netvořily se v ní trhlinky. Je tedy potřeba mít navlhčené ruce. Pokud se nám na výrobku popraskání objeví, je třeba ho vyhladit například mokrou houbou (Chavarria, 1996).

Dekorování keramiky můžeme rozdělit do dvou základních skupin, a to plastické a malířské. Do malířských technik můžeme zařadit práci s engobami, což jsou barevné tekuté nebo suché směsi různých barevných minerálních pigmentů (hlinek), které se aplikují na povrch keramického materiálu před vypálením, a práci s glazurami. Glazura je tenká vrstva sklovitého povlaku, která se aplikuje na povrch keramického materiálu a poté se vypaluje, čímž vytváří ochranou a dekorativní povrchovou úpravu. Mezi malířské techniky můžeme zahrnout také malbu pastelem pod glazuru. Mezi plastické metody řadíme lepení různých tvarů pomocí šlikru, otiskování do hloubky, rytí a děrování a také vyškrabování a leštění (Warshawová, 2001).

Také můžeme zmínit techniku hliněného reliéfu, kdy postupně k sobě lepíme nebo odebíráme malé kousky hlíny na již vyválenou placku hlíny (Rubešová, 2016). V naší práci využijeme hlavně technik plastických, a to vtiskování a aplikaci ozdob.

Dalším krokem ve výrobě je sušení. Před samotným výpalem je nutné z výrobků odstranit vodu, která by při vypařování při výpalu, ale i sušení mohla způsobit jeho prasknutí. Voda se v hlíně dělí na tři typy, těmi jsou volná, vázaná a krystalická. Každá se z výrobku odpařuje jinak, za jiných podmínek. Krystalická je vázaná v krystalické struktuře a uniká až při výpalu. Nejméně vody najdeme v hlínách méně plastických, které obsahují více ostřiva, neboť disponují více póry mezi jednotlivými částicemi hmoty a tím usnadňují výpar během sušení i pálení (Rada, 1995).

2.3.4 Výpal

Po sušení nastává pro všechny, kteří pracují s hlínou, důležitá část a tou je výpal. Tím se hlína stává trvanlivou má svůj finální tvar, barvu a pevnost, což umožňuje její použití jako uměleckého nebo praktického předmětu. Od doby, kdy člověk mimoděk přišel na to, že nádoby, které se dotýkají ohně mění svůj vzhled a pevnost a ve vodě se nerozpouští, začali lidé s vypalování hlíny, a tak je tento proces znám již tisíce let (Batala, 1973).

Dnes se většinou používá pro vypalování pecí. Existuje jich celá řada. Elektrické i plynové s různým umístěním plamene, s horním i předním plněním. Při umístění takovýchto pecí do místnosti je třeba myslet také na odsávání kouře, protože při výpalu často vznikají škodlivé výpary, nebo oxid uhelnatý. V takovém případě je třeba umístit pec mimo prostor, kde pracujeme, nebo ven (Warshawová, 2001).

Mimo pece lze keramiku vypalovat také v pecích na dřevo nebo piliny. V této práci se zaměříme na vypalování v jámě a v otevřeném ohni, protože tuto techniku budeme využívat v praktické části této práce.

Jak jsme zmínili výše, je výpal v ohništi nejstarší metodou výpalu. Chavarria ve své knize píše, že při výpalu v ohni je důležité na vzniklý žhavý popel umístit předměty. Nádoby by měly být dnem vzhůru. Takto horký popel umožňuje vysušení nádob, aby se předešlo možnému prasknutí při vypařování vody. Potom je na oheň znovu přiložíme tak, aby byly předměty zcela pokryty dřevem a oheň udržujeme. V závěru výpalu přiložíme palivem, které hoří rychle a zvýší žár v ohništi. Tento typ výpalu je relativně rychlý, ale na úkor kvality (Chavarria, 1996).

Podobný pohled na výpal v ohništi má také Tymelová, která keramiku před výpalem suší okolo ohniště na připravených kamenech a oheň k výpalu chystá tak, že do středu ohniště umístí předměty určené k výpalu a ve dvou vrstvách je obalí palivem s delší dobou hoření a to tak, aby mezi polínky byly co nejmenší mezery a nedocházelo k úniku tepla. Pak vše obalí rychle hořícím materiálem, například trávou nebo pilinami, na tuto vrstvu umístí málo hořlavý materiál a po obvodu nechá čtyři vstupy pro zapálení. Po rozhoření průduchy zavře a oheň dusí. Při prohoření vrstvy znovu na oheň přiloží, a nakonec nechá oheň vyhořet. Konec výpalu je dán úplným vyhořením a objevením keramiky na povrchu (Tymelová 2018).

Chavarria pak zmiňuje také výpal v jámě, který je obdobou výše zmíněného výpalu v ohništi. Není zde takový únik tepla jako v předchozí variantě a je proto šance, že dosáhneme

vyšších teplot. V jámě založíme oheň a do ještě horkých uhlíků položíme předměty k výpalu. Přes okraj položíme rošt, na kterém rozděláme oheň. Příkládáme, dokud nejsou nádoby naspoďu jámy plné žhavého popela (Chavarria, 1996).

2.4 Dětský výtvarný projev

Výtvarný projev dětí předškolního věku představuje fascinující okno do jejich světa, který je bohatý na fantazii, kreativitu a nabízí neomezené možnosti vyjádření. Dětská tvorba není jen souborem barev a tvarů, ale představuje jedinečný výraz dětského myšlení, emocí a projevu osobnosti. V této kapitole se zaměříme na specifika dětského výtvarného projevu v kontextu předškolního věku, charakteristických rysů a roli, kterou hraje v životě dítěte. Nahlédneme také do rozvoje tvořivosti a vnímání a jejich vliv na výtvarný projev a celkový rozvoj osobnosti.

2.4.1 Význam dětského výtvarného projevu

Jaromír Uždil ve své knize píše, že výtvarný projev dítěte čerpá z jeho celkové zkušenosti a často nenásleduje striktní hierarchii hodnot a významů uznávanou dospělými. Určující jsou bezprostřední dětské vztahy a zájmy dítěte a nezávisí na napodobování vnějších vlivů. Formální struktura díla není pouze výsledkem pozorování světa, ale spíše je ovlivněna vnitřními psychickými funkcemi, jako je vnímání, představivost a tvarová paměť. Tyto procesy často probíhají nevědomě, tedy automaticky. Vznikající dílo je tak výsledkem komplexní a neviditelné duševní aktivity dítěte, která integruje jeho latentní zkušenosti s barvou, tvarem a dalšími prvky. Kresba je přirozenou součástí vývoje. (Uždil, 1988).

Kresba se tak dnes považuje za důležitý způsob vyjádření osobnosti, reflektuje vnitřní svět dítěte a dává nám nahlédnout do způsobu jeho vnímání okolního světa (Plevová, Pugnerová, 2022).

Rochovská také zmiňuje, že estetická činnost je jednou z nejpřirozenějších činností na světě. Pokud je dítě spokojené a šťastné, dává průchod právě těmto činnostem. Při projektování činností je dobré myslet jak na tento fakt, tak také na rozvoj komplexnějších schopností než jen malování, modelování a kreslení a těmi jsou fantazie, tvořivé myšlení a vizuální gramotnost (Rochovská, 2016).

Kresba je pro děti stejně jako hra prostředkem pro zpracování zážitků a prožitků. Obojím dochází k poznávání reality a vyjádření jejímu porozumění (Plevová, Pugnerová, 2022).

Podle Vágnerové může kresba sloužit jako prostředek komunikace, může být náhražkou verbálního projevu, může být způsobem vyjádření pocitů, emocí a zaznamenávání toho, co dítě vidělo. Má také diagnostickou funkci, podle které můžeme rozpoznat úroveň kognitivních funkcí a emoční rozpoložení, a může mít také funkci terapeutickou, kdy takto může působit již samotný výtvarný proces (Vágnerová, 2017).

2.4.2 Charakteristické znaky dětského výtvarného projevu

Dětský výtvarný projev je jiný od představ dospělých, který je založený na přesném zobrazení skutečnosti. Způsob výtvarného vyjádření odpovídá úrovni dětského vývoje. Helena Hazuková tyto znaky zařazuje do pěti skupin, ve kterých je podrobněji rozepisuje. Můžeme mezi ně zařadit například jednoduchost vedených tahů a naklánění kresby ve směru budoucího písma, automatismus neboli opakování jednoduchých a zvládnutých tvarů, zobrazování objektů z pohledu, ve kterém vynikají jejich nejvýraznější znaky, transparence, tedy zobrazování předmětů, které nejsou vidět, například dárek uvnitř krabice. Dále zobrazování pro děti nejdůležitějších částí jako dominantu obrázku, zjednodušování celkové i proporční, opomíjení pro dítě nedůležitých znaků na lidské postavě, neživé předměty mohou na kresbách ožít, antropomorfismus a také jiné pohlížení na perspektivu a všeobecně jiné zobrazování prostoru je typické právě pro děti předškolního věku (Hazuková, 2011).

Tyto charakteristiky mizí s přibývajícím věkem dítěte. Jejich přetrvávání nám může poskytnout informace o vývojové úrovni a slouží také jako jeden z prvků v diagnostice dítěte. Při výskytu těchto charakteristik po desátém roce dítěte už lze hovořit o poruchách a zaostávání ve vývoji (Plevová, Pugnerová, 2022).

Lze tedy říct, že dítě skrze svůj výtvarný projev vyjadřuje to, co cítí, jak vidí věci a svět kolem sebe, vztahy a svou vývojovou úroveň. Při této činnosti je důležité znát nejen vývojové znaky, ale i respektovat individuální potřeby dítěte, poskytovat pozitivní zpětnou vazbu při samotném procesu i při projevení zájmu o výtvar (Plevová, Pugnerová, 2022).

2.5 Práce s loutkou

Protože nás praktickou částí bude jako motivační činitel provázet loutka, je potřeba alespoň okrajově zmínit práci s loutkou.

V diplomové práci Velíškové (2010) najdeme zásady, jak by pedagog měl při práci s loutkou zacházet a její přínos ve výchovně vzdělávacím procesu. Podle ní plní v tomto

procesu funkci didaktickou, estetickou, emocionální, sdělovací a mnoho dalších. Vedení loutky není nutné před dětmi nijak skrývat, svoji pozornost děti věnují loutce samotné. Ta by přitom měla být stále v pohybu. Vystoupení by měla být kratšího charakteru. Mluva loutky má děti zaujmout, to souvisí s intonací, zabarvením a síly hlasu vodiče. Pokud loutka hovoří, měli bychom svůj zrak směřovat na ni. Ve chvíli, kdy vodič mluví sám za sebe, je důležité myslet také na loutku a držet ji v přítomné pozici, tedy tak, aby byla stále přítomna.

Tyto zásady zmiňuje také Volkmerová, která také uvádí loutku jako pomocníka při řešení konfliktních situací, řízení nevhodného chování, při překonávání jazykové bariéry a otevírání dialogu mezi zúčastněnými (Volkmerová, 2016).

Z uvedeného vyplývá, že loutka může být vhodným pomocníkem při edukativním procesu, jelikož dokáže děti zaujmout a motivovat je k vyřešení dané problematiky nebo úkolu.

2.6 Výtvarná řada

Výtvarnou řadou podle Věry Roeselové myslíme na sebe navazující práce, které tvoří jednoduché celky. Jsou to krátké a srozumitelné struktury, jež tvoří promyšlenou skupinu kroků. Bývají přehledné a snadno pochopitelné, to znamená hlubší porozumění danému problému. Řetěžením rozvíjíme jedno téma, což je jednodušší také na plánování. Výtvarná řada svou strukturou poskytuje dostatek času pro svobodné vyjádření jedince, rozvíjí smyslové a emoční prožitky (Roeselová, 1997).

Totéž píše ve své knize také Hazuková, která říká, že se jedná o záměrně vybrané výtvarné úkoly, poskládané podle určitého atributu do navazující ucelené formy (Hazuková, 2011).

Roeselová zmiňuje existenci několika různých způsobů, jak utvářet výtvarnou řadu. Jejich stavba záleží na přístupu pedagoga ke zvolenému problému nebo námětu. Jedná se o výtvarný cyklus, což je koncept, který se používá k popisu série uměleckých děl, která mají společné například téma nebo motiv. Může se jednat o soubor obrazů, které jsou vzájemně propojeny určitou myšlenkou, emocí, příběhem nebo vizuálním motivem. (Roeselová, 1997). Tematická řada je série uměleckých děl, které jsou spojeny určitým tématem, motivem nebo konceptem. Všechny práce v tematické řadě sdílejí určité téma, to může být interpretováno různými způsoby. Obvykle zachovávají konzistentnost v uměleckém stylu, technice nebo přístupu (Roeselová, 1997).

Podle Hazukové je tematická řada tvořena z námětů vztahujících se k jednomu zastřešujícímu tématu. Z pedagogického hlediska je důležité seřadit úkoly s náměty podle didaktických principů tak, aby byly přiměřené a logicky na sebe navazovaly od nejjednodušších po složité (Hazuková, 2011).

Metodická řada je, oproti tematické, série kroků systematicky uspořádaných a navržených tak, aby pomohly dosáhnout určitého vzdělávacího cíle nebo naučit určitou dovednost. Každá fáze má definované vzdělávací cíle a ty jsou upraveny podle potřeb jednotlivce. V metodické řadě jsou zahrnuty různé typy aktivit, které pomáhají získat širší porozumění učenému. Systematické řazení úloh a jejich společné vazby napomáhají systematickému uvažování, které mohou děti aplikovat i v jiné než výtvarné rovině (Roeselová, 1997).

Poslední zmiňovanou řadu využijeme i v této práci, kdy se budeme zabývat návrhem a realizací metodických listů.

3. Praktická část

Hlavním záměrem praktické části je na základě předchozích informací vytvořit návrh metodických listů, které uplatníme ve výchovně vzdělávacím procesu. Hlavní pozornost zde bude věnována hlíně, a to hlíně jako zemi a také keramické hlíně. Na tento materiál se zaměříme z několika úhlů pohledu. Nejprve se pokusíme hlínu zažít jako materiál, který nás obklopuje, zjistíme jeho vlastnosti a vyzkoušíme si práci s ním. Výtvarné aktivity budou propojeny se vzdělávacími, zabývajícími se tématem environmentální výchovy. Celkově jde o řadu pěti aktivit propojujících umění s environmentální problematikou. Na tyto aktivity pak navazuje čas pro sušení a výpal zhotovených výrobků a jejich instalaci ve venkovním prostředí a následnou reflexi.

S činnostmi nás seznámí skřítek (mnou vyrobená loutka), který se stane naším průvodcem a motivací k aktivitám.

Práce s hlínou byla zvolena z několika důvodů. Především se jedná o materiál, který je intuitivní a dětem blízký. Mohou ho cítit, tvarovat, poznávat jeho vlastnosti přímo svými rukama. Tato bezprostřední zkušenost je klíčová pro rozvoj sensorických i motorických schopností a podporuje schopnost učit se prostřednictvím smyslových zkušeností. Tím si získané vědomosti dokážou lépe zapamatovat, jak jsme zmiňovali již v teoretické části této práce. Hlína jako médium také stimuluje imaginaci a kreativitu. Děti jsou během činnosti povzbuzovány k experimentování, což vede k rozvoji jejich představivosti a schopnosti vyjádřit své myšlenky a pocity. Kromě výše zmíněného je práce s hlínou významná také pro rozvoj sociálních dovedností. Společná tvorba umožňuje dětem sdílet nápady, spolupracovat a učit se od sebe navzájem. A co je neméně důležité, podporuje vztah k přírodě a respekt ke všem živým bytostem, které v ní najdeme.

Realizace probíhala v měsíci březnu v lesním klubu Chaloupka v lese, který má kapacitu 16 dětí a je umístěn v lese nedaleko lázní města Jeseník. Časové rozpětí realizace bylo tři týdny. Pět dní na realizaci výtvarné řady a navazujících aktivit, týden na sušení výrobků a jejich výpal.

3.1 Metodický list 1 - Seznámení – Jak přišel na svět

V teoretické části jsme zmiňovali hlínu jako životní prostor, zdroj potravy i předmět ochrany. Pokud chceme k věcem získat vztah, je důležité je první poznat. To pro nás bude klíčové při této aktivitě. Hlína je materiál, který dětem nabízí nekonečné možnosti pro rozvoj kreativity a fantazie, z čehož budeme čerpat v této části práce.

Téma: Seznámení

Dvě na sebe navazující aktivity. Poznávání hlíny jako materiálu a jejích vlastností a významu. Hra pexeso s půdními živočichy.

Cíle:

- Posilování přirozených poznávacích citů
- Učit se experimentovat, pozorovat
- Seznámit se s životem v půdě, poznávat vlastnosti hlíny
- Seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije a vytváření pozitivního vztahu k němu

Pomůcky: kyblíky, lopatky, jiné nářadí na písek, nádoba s vodou, nůžky, pexeso

Formy: Hromadná, kooperativní, hra

Motivace: Krátký příběh vyprávěný loutkou (skřítkem) a doplňující otázky (v příloze dokumentu)

Postup: Seznámení se s aktivitou, příprava nářadí, výběr vhodného místa pro sběr hlíny. S dětmi si určíme pravidla při práci, vymezíme si prostor, na kterém budeme pracovat. Každé dítě dostane k práci nářadí, kterým si nasbírá hlínu k prozkoumávání a k práci. Vhodnými otázkami směřujeme děti ke hře s materiálem. Necháváme je svobodně zkoumat, vymýšlet způsoby použití, vlastní hry. Ke hře se přidáváme, při nálezů živočichů a jiných zajímavostí vedeme s dětmi rozhovory, abychom v nich podnítili zájem.

Druhá aktivita – seznámení se s hrou pexeso. Děti mají k dispozici nůžky, kterými rozstříhají jednotlivé obrázky. Na nich si ukazujeme živočichy, které jsme při sběru hlíny objevili. Povídáme si i o těch, které jsme dnes neviděli a děti je přesto znají. Jednotlivé živočichy porovnáváme (barva, velikost, počet nohou...). S kartičkami hrajeme hru pexeso.

Reflexe: Jak děti reagovaly na dotek s hlinou (rozdíly v reakcích); dokázaly z hlíny vytvořit nějaký objekt; pracovaly samostatně, nebo ve skupině; bylo pro ně snadné pochopit a dodržovat nastavená pravidla; jak zvládaly práci s nůžkami; dokázaly se soustředit na činnost; poznaly některé živočichy žijící v půdě; jaké sociální interakce probíhaly mezi dětmi během aktivit; bylo potřeba během činností aktivitu upravit.

3.1.1 Popis realizace

Aktivita č.1 - Sběr hlíny, zkoumání vlastností, hra s materiálem – Se sběrem hlíny začneme naši cestu poznáváním. Každý kousek hlíny je jedinečný a skrývá v sobě příběh, který se dozvíme ve chvíli, kdy ho začneme prozkoumávat a tvarovat

K této aktivitě je potřeba si nachystat nádoby, do kterých budeme hlínu sbírat, a nářadí, kterým to budeme dělat. Je potřeba počítat s tím, že děti v jistý okamžik vymění nářadí za ruce. Také je nutné si dopředu promyslet otázky, kterými budeme děti v práci povzbuzovat. Při plánování je důležité myslet na místo, na kterém budeme sběr hlíny provádět. My jsme k tomuto účelu vybrali louku pod Chaloupkou, která je na jaře plná krtin. Z těch se nám hlína bude dobře sbírat, cestičky po krtkovi využijeme ke hře.

Děti jsme rozdělili do skupin. Každá skupina dostala nářadí ke sbírání hlíny. Děti si vybraly místo, na kterém budou hlínu sbírat, a začaly se věnovat činnosti. Přestože jsme si o jejím významu říkali v komunikačním kroužku, některé děti se otázkami vracely k důvodu aktivity („*co budeme s tou hlínou dělat?*“; „*Proč to sbíráme?*“; „*My z toho budeme něco vyrábět?*“). Bylo vidět, že pokud se jim zadá úkol, mají tendenci ho udělat podle pokynů, nebo ho začít podle pokynů dělat, ale mají menší potíže do něj implementovat své nápady. Tento stav našťastí netrval příliš dlouho a po chvíli se pozornost dětí samovolně obrátila k umělecké tvorbě, když do hlíny začaly kreslit, vytvářely bábovičky a stavěly pevnosti z hlíny. Některé jsme navedli vhodnými otázkami („*Myslíš, že se z této hlíny dá něco vytvořit?*“; „*K čemu bychom tu hlínu teď mohli použít?*“; „*Co ti to připomíná, dalo by se to nějak využít?*“). Někteří si na činnosti přišli sami. Potíže se zapojením se do těchto aktivit nemělo žádné z dětí. Při sběru materiálu jsme narazili na několik půdních živočichů, které děti okamžitě zaujali, a tak jsme je prozkoumávali. Hádali jsme, jak se jmenují, kde se v hlíně vzali a co v ní dělají. Zjistili jsme, že v hlíně žijí žížaly, mnohonožky a také pavouci. Okolo utíkal také lalokonosec a pár stínek. Všechny obyvatele jsme přenesli na bezpečné místo a pokračovali jsme s dětmi ve hře. Protože jsme hlínu k činnostem brali z krtinců, bylo pravděpodobné, že si některé z dětí všimne díry,

kteřou po sobě pod hromádkou zanechal krtek. A protože krtinců bylo na louce opravdu hodně, některé byly vzdáleny jen kousek od sebe. Rukama jsme pod zemí začali zkoumat nejprve samotný krtkův výtvar. Jedno z dětí napadlo, že bychom se mohli zkusit dotknout pod zemí, nebo si poslat signál, zamávat si. Vyzkoušet to nakonec chtěli všichni a při hraní divadla sobě i ostatním jsme si užili veselé chvíle („*Filípku, tady jsem, podej mi ruku. Už. Už mě držíš, cítíš to?*“; „*Jo, už tě mám, taky to cítím.*“; „*Ted' mi zkus poslat signál tak, aby to nikdo neviděl, už?*“; „*Už jsem ho poslal, nikomu to neříkej, pošleš mi taky?*“; „*Nad rukama nám sedí Domča, zkusíme ji polechtat, ano?*“). Hraním této imaginativní hry jsme u dětí rozvíjeli několik dovedností a schopností. Jde například o komunikační schopnosti (formulování myšlenek), týmovou práci a spolupráci, rozvoj kreativity a představivosti (schopnost dětí přestavit si scénáře mimo jejich běžnou realitu), sociální dovednosti (interakce s ostatními, sdílení, vyjednávání) a také rozvoj motoriky. Čas, který jsme měli k této aktivitě vymezený, jsme zakončili tvarováním hliněných koulí, čímž jsme se připravovali na práci s keramickou hlinou, kterou použijeme později. Koulemi jsme se třeřovali na cíl – do sběrných nádob, a občas také do psí tlamy, když psí fenka Agáta nedokázala odolat pokušení nechat kouli letět k jejímu cíli.

Aktivita č. 2 - Živočichové žijící v půdě – Tato aktivita navazuje na předchozí, ve které jsme na živočichy při sběru hlíny narazili. U této aktivity jsme trénovali jemnou motoriku při stříhání kartiček pexesa, paměť při hledání a starší děti trénovaly písmenka. Na kartičkách pexesa byli všichni tvorové pojmenováni. U jednoho z páru byla také uvedena úsečkou skutečná velikost živočichů. Pexeso jsem k tomuto účelu zakoupila na internetových stránkách ekocentra Sluňákov.

Shrnutí – Děti dostaly příležitost si materiál dokonale osahat, zjistit, jak se chová, když je suchý, mokřý, když je v něm vody příliš. Toto experimentování stimuluje smyslové vnímání, motorické schopnosti, podporuje dětskou fantazii a schopnost řešit problémy tím, že se dítě pokouší hledat nové způsoby použití neobvyklého materiálu pro výtvarný projev.

Všechny děti reagovaly na aktivitu kladně, žádné nemělo problém jí zkoumat nebo se jí dotýkat. Pokud by tomu tak bylo, je třeba navrhnout dítěti, že se může přidat k jinému dítěti nebo pedagogovi a hlinu zkoumat společně. Nemusí se jí dotýkat. Stavění báboviček probíhalo ve skupinách, zakončeno bylo soubojem mezi dvěma klany. Žádná stavba nevydržela stát a proměnily se v blátivé koule. Dodržovat dohodnutá pravidla zvládají i mladší děti. Individuálně se řeší pouze malé konflikty (brání nářadí, které leží na zemi, předběhnutí v řadě apod.). Práce

s nůžkami děti baví, v této oblasti je prostor ke zlepšení. Děti se většinou mezi sebou zvládají dohodnout, pokud tomu tak není, zvládají si říct o pomoc.

Obrázek 1 – stavění báboviček

Obrázek 2 – hod hliněnou koulí

3.2 Metodický list 2 - Práce s hlínou jako stavebním prvkem – Kde bydlím

V druhém dni, po pokračování krátkého příběhu skřítků, nás čeká nová výzva. Přeneseme se do světa fantazie a lesních skřítků a pomocí materiálů, které nám okolí nabízí, pro ně vytvoříme útulná obydlí za použití hlíny jako základního stavebního prvku. Následně se zaměříme na uměleckou část, kdy přeneseme své prožitky a nápady pomocí hlinek na akvarelový papír.

Téma: Kde bydlím

Dvě související činnosti. Aplikace poznatků z předešlého dne, jak se hlína chová. Jde o vhodný stavební materiál. A použití barevné hlínky jako barvy.

Cíle:

- Rozvoj výtvarných dovedností, fantazie
- Rozvoj jemné motoriky
- Rozvoj kooperativních dovedností

Pomůcky: kyblíky, lopatky, přírodniny (klacíky, větvičky, mech, suché části květin, piliny, kůra), nádoba s vodou, štětce, kalíšky na vodu, misky, hlinky lžice k míchání, akvarelový černý papír vysoké gramáže

Formy: Kooperativní, individuální

Motivace: Krátký příběh vyprávěný loutkou (skřítkem) a doplňující otázky (v příloze dokumentu)

Postup: Po motivačním příběhu seznámíme děti postupem práce. Nejprve se dohodneme na místě, kde budeme dům stavět. Hlasování nám pomůže v rozhodování. Děti rozdělíme do skupin a zadáme úkoly. Jedna skupina nanosí hlínu, druhá si vezme na starost trámy, tedy větvičky a klacíky. Skupiny mezi sebou prostřídáme. Potom, co nashromáždíme dostatečně velké množství materiálu, přecházíme k samotné stavbě. Práci necháváme na dětech, pomáháme pouze pokud si o pomoc řeknou, případně vhodnými otázkami motivujeme k hledání alternativního řešení, pokud vidíme, že se dětem nedaří. Na konci společně stavbu zhodnotíme. Co se nám na ní líbí, jak se nám dům stavěl, co bylo nejtěžší při stavbě...

Aktivita malování hlinkami – na pracovní stůl nachystáme hlinky, misky, vodu, štětce, akvarelový papír a lžičky. Děti necháme umíchat z prášku barvu hustoty řídkého jogurtu. Malujeme na černý papír, abychom nechali vyniknout barevnosti hlinek. Téma, kterým

navazujeme na předchozí aktivitu, je „v přírodě kde doma jsem“. Hotová díla necháme uschnout.

Reflexe: Jaké zajímavé nápady a řešení vymyslely při stavbě, jaké použily materiály; jaká probíhala komunikace mezi dětmi; objevily se výzvy v týmové práci, jak je zvládly děti překonat; jak byly rozvíjeny hrubé a jemné motorické dovednosti; jaké nové poznatky a dovednosti získaly touto aktivitou; diskuse po aktivitě – co lze příště vylepšit, jaké nové nápady chtějí příště vyzkoušet; jak byla podporována kreativita, analýza splnění cílů aktivit; reflexe vedení a interakce během aktivity

3.2.1 Popis realizace

Stavba obydlí pro lesní skřítky – Děti jsme po motivačním příběhu vyzvali, aby šly vybrat místo, na kterém bude nový dům stát. Společně jsme prošli okolí Chaloupky, až jsme to pravé místo uviděli – pod malým dubem. Děti jsme rozdělili do dvou skupin. První skupina šla shánět klacíky a dřevo, druhá skupina za pomoci náradí z prvního dne nasbírala hlínu. Děti z první skupiny našly při sbírání dřeva piliny, které na louce zůstaly od podzimu, kdy se zde zpracovávalo dřevo na otop. Rozhodli jsme se tedy hlínu před nanášením na stěny domku s pilinami smíchat. Použili jsme také nádobu s vodou a směs jsme naředili, aby se s ní lépe pracovalo. U místa, kde měl dům stát, jsme shromáždili všechny materiál a začala jsem se děti ptát: „*Jak by měl náš dům vypadat?*“ Dostalo se mi odpovědi jako „*Měl by být krásný.*“; „*Veliký.*“; „*Má mít dveře a střechu.*“; „*Má barevnou zahrádku a kytičky.*“; „*Má vypadat tak aby se do něho vlezli.*“ Ptala jsem se tedy, kde bychom měli začít. Všichni jsme se shodli, že bude dobré začít stěnami, na které použijeme nasbírané klacíky, které zapícháme do země a ty potom obalíme směsí bláta a pilin. Skupinky dětí se postupně promíchávaly, takže si děti vyzkoušeli jak práci se sháněním materiálu, tak i samotnou stavbu domečku. Bylo hezké sledovat jejich spolupráci a rozdělení úkolů, děti se zvládaly dohodnout na vybavení i na tom, z čeho vyrobit střechu. Domeček dostal postýlku, stoleček a zdobila ho zahrádka s květinami. Na louce našly děti větev, která jim připomínala křídla velkého ptáka, který se stal, po přidání hlavy z hroudy hlíny a zobáku z uhlíku, ochráncem obydlí zavěšeným nad dům. Stavbu jsme zakončili umístěním komína, protože „*Je ještě chladno a oni si tam musí topit přece.*“, což jsme vyhodnotili jako výborný nápad. Nezbytností se stalo fotografování, protože každý se chtěl alespoň na obrázku stát skřítkem. V této fázi se děti zajímaly, kdy se skřítkové nastěhují, jestli se jim domeček líbí a jestli si můžeme postavit další.

Malování hlinkami – Malování pomáhá dětem rozvíjet motorické dovednosti, smyslové vnímání a kreativitu. Podporuje představivost, schopnost abstraktního myšlení a vyjadřování a komunikaci prostřednictvím umění. K této činnosti jsem ve svém okolí sehnala hlínu světle šedou z bývalé kaolínky a hlínu od železitého pramene. Doma jsem ji procedila přes gázu a následně vysušila. Měla jsem tak připravený prášek, který děti smíchaly s vodou na konzistenci řidší kaše, která se jim dobře nanášela štětci na papír. Ten jsem zvolila černý s vysokou gramáží, aby vydržel hrubší zacházení a nedrolil se pod štětci. Malování probíhalo po odpoledním odpočinku, děti tak měly prostor pro zpracování vjemů a prožitků ze stavby domečku. Tato aktivita se promítla i do malby některých dětí. Základním námětem k malbě bylo heslo „*V přírodě, kde doma jsem*“. Tato aktivita nebyla dále nijak řízena. Děti jsem se během malby ptala na pár otázek k jejich obrázkům. Jestli jsem poznala, co malují, co mají rády a poslouchala příběhy, které se nad obrázky vznášely. Mezi hotovými výtvyry byli medvěd i kukla, duha a květiny, les i jeho půda, houby a mnoho dalšího.

Shrnutí – Děti projevily svou kreativitu už při návrhu toho, jak by měl dům vypadat. Do činnosti se ponořily se zájmem a bylo vidět, že je práce velmi baví. Tato skutečnost se promítla také do volné hry, která navazovala na tuto činnost. Pomocí malování rozvíjely koordinaci a jemnou motoriku, které jsou důležité pro psaní a další každodenní činnosti, a vizuálně prostorové vnímání. Při malování se učily soustředit na úkol a jeho dokončení. Malování dětem dává prostor pro vyjádření emocí, což může pomoci při jejich pochopení i pochopení sebe sama a tím podpořit emoční vývoj.

Téměř všichni přicházeli s nápady, jak dům postavit nebo ozvláštnit. Výborným nápadem bylo přidání pilin do hlíny. Děti zvládaly komunikaci, dokázaly se domluvit na vyřešení problému (nést těžké břemeno, instalace nábytku), potřeba zasahovat byla minimální. Všichni byli pohlceni společným projektem. Hrubou motoriku děti trénovaly při pohybu v terénu, když hledaly materiál pro stavbu, jemnou motoriku při míchání barev a malování. Vedení při práci podporovalo individualitu jednotlivce. Rozhovory během činností a po jejich dokončení děti podporovaly v činnostech.

Obrázek 3 – probíhající stavba

Obrázek 4 – hlinky na papíře

3.3 Metodický list 3 - Obraz a barvy – Galerie u modrého nebe

Po shrnutí předchozích dnů nás čeká opět krátký příběh na pokračování od průvodce skřítky. Potom se ponoříme do světa výtvarného umění. Začneme výrobou rámu, který bude základem našeho uměleckého díla, napneme na něj plátno tak, aby bylo připravené pro naše myšlenky a představy. Poté přejdeme k výrobě olejové barvy a následně se pustíme do malování obrazu, kde každý z nás může vyjádřit své představy.

Téma: Galerie u modrého nebe

Výroba dřevěného rámu z větví, který naměříme na velikost bavlněného plátna a jeho následného připevnění. Výroba olejové barvy a malování obrazu.

Cíle:

- Rozvoj přírodovědného myšlení, předmatematických dovedností,
- Rozvoj hrubé a jemné motoriky, fantazie
- Rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních i produktivních
- Rozvoj kooperativních dovedností

Forma: Hromadná, individualizovaná

Pomůcky: pilky, provaz, nůžky, metr, bavlněné plátno (bavlněné prostěradlo nebo ubrus), sponkovačky se sponkami, kelímky, hlinky, špachtle nebo klacíky k míchání, lněný olej, štětce, případně hmoždír k drcení hlinky

Motivace: pokračování krátkého příběhu skřítky s doplňujícími otázkami (v příloze dokumentu)

Postup: Po motivaci a doplňujících otázkách děti seznámíme s pravidly bezpečného zacházení s pilkami. Vydáme se do remízku, kde hledáme rovné větve mezi spadlými stromy nebo náletovými dřevinami. Potřebujeme dvě delší a dvě kratší, dohromady čtyři přibližně stejně silné větve s průměrem kolem čtyř centimetrů. Společnými silami větve nařezeme na požadovanou délku a svážeme k sobě, vždy dvě stejně velké naproti sobě, čímž vznikne obdélník. Z protilehlých rohů napneme provázky, abychom rám vyrovnali. Rám dáme na zem a položíme na něj plátno. To připevníme nejprve k jedné straně. Děti plátno přidržují, aby se neposouvalo a zároveň ho napínají. Sponkovačkou postupně přichytíme plátno ke všem

stranám. Dáváme pozor, aby se nám povrch nezvlnil. Hotové malířské plátno odnese na místo, kde budeme malovat obraz.

Na stůl nachystáme kelímky, ve kterých si děti budou připravovat vlastní zásobu barvy k malování. K dispozici dostanou hlinku a olej, špachtle a klacíky, aby mohly směs dobře promíchat. Dáváme si záležet, aby ve směsi nezůstaly hrudky. Přemístíme se k obrazu a přenášíme na něj své představy a myšlenky. Tématem malby jsou „všichni tvorové lesa“.

Reflexe: Jak dobře děti spolupracovaly; jak se děti vyrovnaly s fyzickými úkoly; jaké nové dovednosti se naučily; jaké bylo jejich zapojení do činnosti; uvědomovaly si děti původ materiálů, se kterými pracovaly; zvládaly dodržovat bezpečnostní pokyny při práci s materiálem; jaké nové dovednosti nebo techniky se naučily; diskuze po aktivitě – jaké aktivity mi dělaly radost a proč; když dělám prostředí okolo hezčí, pečuji o něj; jaké materiály jsme použili a jaký mají dopad na život v přírodě okolo; jaké myšlenky a pocity v nás příroda vyvolává a jak se to projevuje v našem umění

3.3.1 Popis realizace

Výroba rámu a napnutí plátna – Pro tuto aktivitu jsem plánovala dovést již připravené plátno na rámu, které se dá běžně sehnat v obchodě s výtvarnými potřebami. Po krátkém přemýšlení jsem dospěla k názoru, že z hlediska rozvoje dovedností a vědomostí bude lepší a zábavnější, pokud si plátno vyrobíme vlastní. Děti netouží po dokonalých věcech. Chtějí se bavit, zažívat nové a zábavné věci, kterými se mohou mnohému, i bezděčně, naučit. Doma jsem našla starší ubrus. Ten jsme s dětmi změřili a podle jeho velikosti jsme v nedalekém remízku hledali náletové dřeviny a větve ze spadlých stromů, abychom je uřezali a svázali režným provazem do obdélníku.

Při hledání vhodných větví jsme zjistili, že některé stromy a větve vypadají jako spoustu jiných různých věcí. „*Podívej, tenhle kus stromu vypadá jako velký pták.*“; „*...a tenhle zase jako nějaká hlava krávy.*“; „*Tenhle si vezmu domů, to je moje sekera, koukej, jak se s tím dá dělat trávník.*“; „*Já jsem našel obrovské kladivo, můžu s Vámi taky řezat?*“ Pokud se dítě chtělo přímo účastnit řezání větví, mělo k dispozici pilku, kterých je v Chaloupce pro tyto případy dostatek. Větví jsme měli tolik, že jsme z nich mohli vybrat ty nejrovnější. Menší děti zkoušely řezání na souškách. Na svázaný rám jsme následně položili ubrus a pomocí sponkovačky jsme jej k rámu přichytili. Při manipulaci s plátnem nám vysvitlo sluníčko a tím se nám odkryl do té

doby skrytý potenciál našeho plátna. A to kulisy pro stínové divadlo. Chvíli jsme hráli divadlo sobě navzájem, než se nám slunce schovalo za mraky a my se přesunuli k obědu.

Míchání barev a malba obrazu – všichni tvorové lesa – Po obědě nás čekala příprava olejových barev z prášků hlinek, které jsme předešlý den používali při malování na papír. Protože dílo bude umístěno venku, bylo potřeba, aby barvy na plátně vydržely. Zvolili jsme proto lněný olej. Námětem pro motiv obrazu pro nás tentokrát bylo heslo „*všichni tvorové lesa*“. Děti se do míchání barev pustily s nadšením, které postupně opadalo, když zjistily, že je třeba hlinku v oleji důkladně rozmíchat. Tady se k přípravě přidal průvodce skřítek a povídkám děti povzbuzoval v činnosti. Zároveň děti podněcoval v přemýšlení o námětu malby. Ptal se například: „*Jaké bytosti už jsi v lese potkal?*“, „*Slyšel jsi už někdy v lese houkat sovu?*“, „*Viděl jsem, že vám tu nad hlavami létají dravci, slyšíš někdy jejich volání? Odkud se ozývá nejčastěji?*“, „*Dneska sis hrál tam u toho stromu. Víš, jak se jmenuje? Jak často si u něj hraješ?*“ Ostatní děti poslouchají, přidávají se k povídání a rozvíjejí vlastní linky příběhů. Mezitím už přecházíme k plátnu a přenášíme na něj nápady, myšlenky i fantazijní představy.

Shrnutí – Tím, že materiály pro aktivity hledáme v okolí místa, kde děti tráví většinu času, získávají k tomuto místu vztah. Ví, odkud pochází, kde se bere a jak těžké je ho získat. Má pro ně nějakou hodnotu. Není to jen věc přidaná do prostoru. Protože znají prostředí, jak se mění v ročním období, ví, že strom se v remízku neobjeví přes noc a že trvá spoustu času, než vyrostе, aby byl schopný nám poskytnout stín. Toto bylo důležité uvědomění ve chvíli, kdy jsme se pustili do aktivity výroby rámu a děti s pilkami šly do remízku hledat vhodné větve. Při měření rámu jsme procvičili znalost čísel, vyzkoušeli jsme si měření uhlopříček, a také orientaci v prostoru lesíku. Při míchání barev děti zjistily, jak se spolu pojí jednotlivé složky barev a že dá práci, než se pořádně promíchají. Povídky, které aktivity provázejí, v dětech vzbuzují zájem o místo, ve kterém se odehrávají. Zvuky, zvířata i rostliny v okolí v dětech zanechávají pocity a vzpomínky, které se pod tahy štětce mění v příběhy.

Děti zvládají práci s výtvarným materiálem, dokážou spolupracovat, během práce se ptají na otázky související s aktivitami i životním prostředím. Mají zájem o své okolí, pokud objeví něco zajímavého, doptávají se. Zajímají se o názvy rostlin, stromů a hmyzu. Do činností se zapojují rády, ráno při příchodu se ptají, co dalšího dnes budeme dělat. Dodržují pravidla bezpečné práce s nářadím. Zajímají se o původ materiálů. Větší děti poznají čísla a některá písmena. Některé děti měly problém vydržet u aktivity, která je příliš nebavila (kompletace rámu). Našly si ale činnost, která byla z hlediska poznávání přírody a budování vztahu k ní taktéž důležitá (prozkoumávání okolí, sbírání přírodnin, hledání pobyťových znamení zvířat).

Obrázek 5 – napínání plátna na rám

Obrázek 6 – hotový obraz

3.4 Metodický list 4 – Ozdobím se

Čtvrtá část je věnována keramické hlíně a základům práce s ní. Shrnutí předchozích aktivit a krátký příběh skřítky, na který čekají především nejmenší děti. Povídáme si o přírodě na jaře. Jak se zdobí, mění se, jak voní a kdo nebo co je toho součástí.

Téma: ozdobím se, základy práce s keramickou hlínou

Základní zpracování hlíny a jednoduché modelování korálků a misek metodou vymačkávání

Cíle:

- Uvědomit si, že některé věci lze napravit, zopakovat a jiné ne
- Rozvoj jemné motoriky, tvořivosti
- Rozvoj užívání všech smyslů
- Rozvoj výtvarně technických dovedností

Forma: skupinová, individuální

Pomůcky: Keramická hlína, nůž, špejle, kartonová podložka, špachtle, štětce, hlinky z předchozí aktivity, miska s vodou

Motivace: Příběh na pokračování vyprávěný skřítkem s doprovodnými otázkami (v příloze dokumentu)

Postup: Dětem dáme do ruky kousek hlíny, aby si jej mohly ohmatat, ovonět, zjistit, jak je měkká, mokrá. Reliéfní obrázky tvoříme nanášením vrstev hlíny na kartonovou podložku. Před nanášením není nutné, aby byla hlína zpracovaná. Můžeme hlínu nanášet rozmazáváním, přitlačováním, kombinací obou postupů. Na závěr ji můžeme pomalovat barevnou hlinkou, která nám zůstala z předchozí aktivity.

Pro výrobu korálků si vezmeme malý kousek hlíny a položíme ho do dlaní. Krouživými pohyby z něj vyválíme kuličku, nebo váleček. Napíchneme korálek na špejli, abychom do něj udělali díрку pro navlékání a korálek můžeme dozdobit otiskováním, rytím nebo jiným tvarováním.

K výrobě misky je potřeba větší kus hlíny, který zpracujeme do kompaktní hroudy nebo koule. Tu položíme do dlaně a palcem do ní vtlačíme důlek. Protipohybem ostatních prstů ztenčujeme stěny misky.

Reflexe: Jaké pocity a reakce vyvolal u dětí dotek a práce s hlinou; jaké objekty se dětem podařilo vytvořit; pracovaly samostatně, nebo upřednostňovaly spolupráci; jak se vyrovnávaly s obtížemi během modelování; dokázaly se během činnosti soustředit; jak tato aktivita ovlivnila dětskou schopnost pozorovat a inspirovat se přírodou, podporovaly se děti vzájemně během tvůrčího procesu; vznikaly příběhy nebo scény, během jejich tvorby; jaké byly reakce dětí na výtvary ostatních

3.4.1 Popis realizace

Základy práce s keramickou hlinou – reliéfní obrazy, korálky a misky – Povídáním o přírodě zapojujeme smysly dětí. Jak voní na jaře, jak zní zpěv ptáků. Děti tak prohlubují vztah k místu, kde mají prostor tyto prožitky vnímat, čímž u nich vzniká již zmiňovaná senzitivita. Celou dobu, kterou s dětmi u Chaloupky trávím, si všímám, jak uplynulé prožitky aplikují do volné hry a jak se se zájmem starají o věci, které jsme spolu na místě vytvořili. Po motivaci se přesouváme do provizorního ateliéru, ve kterém budeme pracovat s keramickou hlinou.

První tvoříme reliéfní obrázky na kartonovém podkladu. Zkoušíme, jak se hlína maže, co se s ní dá dělat, v čem je jiná. Pilujeme techniku nanášení a lepení pomocí šlikru. Děti vypadaly, že si s úkolem moc neví rady. Na začátku jsem dostala hodně otázek typu „*Mně to vůbec nejde.*“, nebo „*Jak se to dělá?*“. Trpělivě jsem vysvětlovala techniku nanášení a říkala, že teď si jen zkusíme, jak se hlína chová. A tak přišly otázky „*A co budeme dělat potom?*“. Po dokončení obrázků jsme díla umístili ven. Naším záměrem bylo sledovat, jak se vlivem povětrnostních vlivů budou měnit.

Protože venku vysvitlo slunce, přemístujeme náš ateliér ven. Na louce u jablůňky všechny děti, jak nejlépe dovedou, pracují na korálcích. Berou do rukou malé kousky hlíny a ptají se: „*Takhle to mám udělat?*“, „*myslíš, že to mám takhle dobře?*“. Několikrát všem ukazují, jak vzít hlinu do dlaní a krouživými pohyby ji přeměnit na hladký tvar. Vysvětluji také, že když budou hlinu držet v rukou dlouho, vyschne. A pak je potřeba ji znovu trochu navlhčit, pokud chtějí mít povrch korálku hladký. Hodně často pak poslouchám „*Podívej se jaké mám korálky.*“, „*Jé, koukni, jak se mi to povedlo.*“ a „*Mám to hezké že jo?*“. Všem dětem odpovídám, aby věděly, že o jejich práci vím, že vidím, jak aktivitě věnují veškerou pozornost.

Kdo zvládl techniku výroby korálků a chce si vyzkoušet jinou činnost, může modelovat misky vymačkáváním z hroudy hlíny. Případně nabízím prostor vyrobit si jakékoliv jiné dílo.

Děti nadšeně souhlasí a vznikají obdivuhodné věci. Je však potřeba některé děti upozornit, že se jejich výtvor nemusí podařit vypálit, protože se může během schnutí a vypalování poškodit.

Karty květin, stromů, pexeso listy plody kůra semenáček – Odpolední aktivita, která navazuje na předchozí dopolední povídání o stromech a rostlinách. Děti necháme rozstříhat pexeso, aby si procvičily práci s pomůckami a jemnou motoriku. Pexeso je koncipováno také jako kvarteto. Představuje osm stromů, tedy jejich list nebo jehličí, plod, kůru a semenáček. Není záměrem, aby děti vyjmenovaly jejich názvy. Poznávají některé plody, například kuličky z lípy a také listy a šišky. Kůru obdivujeme všichni společně. Nakonec se děti rozdělily do menších skupinek. Vytvořily se tak týmy, které mezi sebou soupeřily, kdo má obrázků více. Na konci hry ale kartičky děti promíchaly úplně všechny, takže jsme vyhráli všichni. Alternativou byly kartičky květin a stromů s čísly nebo písmeny a ti, kteří se nechtěli zapojit do hry pexesa, využili tuto aktivitu. Pexeso jsem zakoupila na stránkách ekocentra Lipka.

Shrnutí – Některé děti nebyly se svými výrobky spokojeny a nevěděly, jak s touto situací naložit. Proto jsme si povídali o tom, že pokud se nám nepovede výrobek podle našich představ, je možné hlínu znovu zpracovat do hroudy, trochu ji navlhčit a když si odpočine, můžeme s ní pracovat dál. To jim dodalo odvahu pokračovat v činnosti i přes malé neúspěchy a s chutí se znovu pustily do práce. Děti si všimly, že tato hlína je jiná než ta, se kterou jsme si hráli předchozí dny a také se s ní jinak pracuje. Se zájmem si vzájemně sdělovaly pocity z tvoření a ukazovaly své výtvary. Někteří se během činnosti ponořili do svého příběhu a hlína pro ně byla vyjadřovacím prostředkem.

Obrázek 7 – vznik reliéfních obrázků

Obrázek 8 – soustředění při výrobě korálek

Obrázek 9 – Čestmír je hrdý na svůj výtvar

3.5 Metodický list 5 – Přátelé

Na tuto poslední aktivitu jsme si vyhradili nejvíce času. Přála jsem si, aby si tuto aktivitu mohly plně prožít a měly dostatek času se na ni soustředit. Důležitější než výsledek pro mě bylo rozpoložení dětí a jejich aktuální prožívání. Samozřejmě bylo mým záměrem, aby se do výroby pustili s nadšením. Myslím, že se nám to povedlo.

Téma: Kamarádi a přátelé

Výroba masek, které nám budou připomínat, že všechny bytosti i stromy jsou našimi přáteli a měli bychom o ně pečovat. Kopání jámy pro výpal keramiky.

Cíle:

- Rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- Uvědomit si jedinečnost a originalitu všeho živého
- Rozvoj komunikativních dovedností
- Osvojení si schopnosti sebevyjádření výtvarným projevem

Formy: skupinová, individuální

Pomůcky: Keramická hlína, plátýnka, dřevěné podložky, špachtle, nádoba s vodou, přírodniny k otiskování do hlíny, špejle, rýče, lopaty

Motivace: Příběh na pokračování vyprávěný skřítkem s doprovodnými otázkami (v příloze dokumentu)

Postup: Na dřevěnou podložku položíme vlhký kus hadříku, na kterém budeme modelovat obličej. Postupujeme podobnou technikou jako při výrobě reliéfních obrázků. Před samotným modelováním je dobré se s dětmi pobavit o tom, že tváře mohou vypadat, jakkoliv si budou přát. Můžou mít nos malý jako korálek a puslu naopak velkou. Záleží jen na nich a jejich fantazii. Vezmeme si větší kus hlíny, který rukama rozmačkáme do plochy a pomocí šlikru přidáváme další kousky hlíny jako ozdoby, nos a podobně. K tomu můžeme využít špachtli, aby se nám lépe pracovalo. Do hlíny otiskujeme přírodniny (větvičky a listy stromů a jiných rostlin apod.). Na závěr uděláme do masky špejlí nebo klacíkem dírky pro zavěšení.

K vypalování keramiky je potřeba udělat dostatečně hlubokou jámu a velkou tak, aby se nám dovnitř pohodlně vešly všechny výrobky. Je potřeba nechat prostor i okolo výrobků, abychom je mohli obskládat dřevem a neunikalo nám zbytečně teplo.

Reflexe: co nám práce s hlínou říká o přírodě a materiálech, které používáme; jaké emoce nebo myšlenky se snažíme vyjádřit touto aktivitou; Jak se cítíme, když tvoříme něco vlastníma rukama

3.5.1 Popis realizace

Modelování tváří stromů(m) – Po příchodu na Chaloupku jsme si na louce u jablůňky, u našeho provizorního ateliéru, v raním kroužku shrnuli předchozí dny. Zopakovali jsme si, kde se hlína na světě vzala. Co pro nás hlína znamená – „*Je to domov pro žížaly.*“, „*Staví se z ní domečky.*“, „*jako nádobí ji můžeme mít doma.*“. Je úkrytem živočichů, rostou v ní rostliny. Ty jsou pro nás důležité, protože nám poskytují potravu, stín v parném létě, vyrábějí kyslík, který můžeme dýchat. Jedno bez druhého jednoduše nejde. Víme tedy, že jsme spolu všichni provázaní a že naše životy jsou na sobě vzájemně závislé. A protože stromy, na které všichni rádi lezeme, jíme jejich plody a dřevo používáme jako zdroj tepla, hračky a nástroje, a hlína, ze které rostou, tvoří dokonalý celek, propojíme je v této výtvarné činnosti také jiným způsobem. Vyrobíme jim tváře. Dáme jim podobu a tvar, tak jak je vnímáme. Aktivitu jsme začali tím, že jsme se ve skupince usadili a pověděli si, jak z hlíny tváře budeme dělat. „*Je potřeba hlínu zpracovat jako jsme to dělali včera. Můžeme vzít velký kus a prsty ho jemně rozmačkat do plochy. Nebo můžeme kousky hlíny lepit k sobě. Vyzkoušejte, co Vám půjde nejlíp. Než ale začnete, podívejte se na obličej kamarádů okolo. Sáhněte si na svoji tvář, jaká je pod rukama? Můžete se osahat i s kamarádem. To, co jste cítili pod rukama je obličej, který přeneseme na hlínu před námi.*“ Děti se bavily už při osahávání obličejů. Často se ptaly: „*jak vypadá obočí?*“ nebo „*jak se dělá nos?*“ objevilo se také „*musím dělat uši?*“. Na všechny dotazy jsem trpělivě odpovídala a občas dítě odkázala na obličej svůj, nebo jsem mu nabídla že si může sáhnout na můj, a to, co cítí, mu pak pomohu zrealizovat na jeho kousku hlíny. I přes to, že místa byla připravena pro všechny děti, utvořily se dvě skupinky, které se aktivitou přirozeně prostřídaly. Po tom, co děti vyrobily tvář svému stromu, začali jsme s volným modelováním. Vznikla hnízda pro ptáky i s jejich obyvateli, Dominik vyrobil pizzu, a dokonce ji ozdobil vším, co okolo sebe našel. Od vyrábění nás nakonec vyhnal až čas. Masky jsme schovali do bezpečí teepee a nechali je tam schnout několik dní.

Práce na vypalovací jámě – Po obědě a odpočinku jsme hledali vhodné místo pro vykopání jámy k výpalu. Našli jsme takové, které nebylo zarostlé a v blízkosti nebyly žádné stromy. Nehrozilo tedy, že při kopání narazíme na kořeny. Vykopali jsme jámu obdélníkového tvaru, asi 80 x 120 cm a hlubokou přibližně 60 cm.

Shrnutí – Do výroby tváří a obličejů pro stromy, které jsou po celý rok tichými pozorovateli jejich her, se děti pustily s velkým zájmem. Někteří okoukávali techniky a vzhled od ostatních, jiní se naplno ponořili do své činnosti a nenechali se ničím vyrušit. Pracovaly po celou dobu se zaujetím a v průběhu hodnotily výtvořky své i kamarádů. Děti dokázaly říct, v čem se hlína keramická liší od hlíny na louce, i jak se cítily při aktivitě. Jaké měly pocity, když tvořily vlastníma rukama. Děti projevily svou kreativitu při práci, každá plastika byla originálem. Práci s materiálem zvládly i nejmenší děti.

Obrázek 10 – modelování tváří

Obrázek 11 – hloubení jámy

3.6 Metodický list – Výpal

Tato část je věnována vypalování keramiky v jámě. Umožňuje nám nahlédnout do minulosti a pochopit, jak naši předkové tvořili a pracovali s přírodními materiály. Může být impulsem pro diskusi o významu šetrného využívání přírodních zdrojů. Výpal v ohništi je magický proces, kdy se hlína proměňuje vlivem ohně v keramiku.

Téma: Výpal

Přichystání jámy pro vypalování keramiky, rozdělení ohně a následné vložení výrobků. Příkládání na oheň, jeho udržování.

Cíle:

- Rozvoj kooperativních dovedností
- Rozvoj tvořivosti, tvořivého myšlení
- Rozvoj výtvarně technických dovedností

Formy: Hromadná

Pomůcky: Cihly a větší kameny, kovový rošt, papír, kleště, zápalky, dřevo, keramické výrobky určené k vypalování, ochranné rukavice, lopata

Postup: Do připravené jámy naskládáme na dno, kde budou položeny výrobky, cihly. Nemusí být pokryto celé dno. Na dva protilehlé konce umístíme opět cihly nebo větší kameny, na které později umístíme kovový rošt, abychom mohli bezpečně přikládat a nepoškodili tím keramiku. Tu je před výpalem nutné dosušit. Buď v ohništi na popelu nebo na kamnech. Před rozdělením ohně je nutné děti seznámit s bezpečným chováním (do ohně nic nevhazujeme, nepřikládáme bez dovození, u ohně je vždy jeden dospělý). Na cihlách rozděláme oheň, který necháme téměř vyhořet. Popel rozhrneme do stran a na cihly umístíme opatrně pomocí lopaty keramiku. Na kameny položíme rošt a jámu po obvodu naskládáme dřevem. Necháme dřevo prohořet. Zatím nepřikládáme, je důležité, aby teplota nestoupala příliš rychle, aby nedošlo k poškození keramiky. Po přibližně půl hodině přiložíme na oheň tak, že zakryjeme celou plochu jámy, abychom dosáhli co největšího žáru. Postupně přikládáme další dřevo zvláště tam, kde nám díky vyhořívání vznikají mezery mezi poleny. Oheň bychom měli udržovat alespoň 2 hodiny. Ke konci přidáme rychle spalitelné dřevo, aby byla teplota co nejvyšší. Necháme do druhého dne vychladnout.

Reflexe: Reflexí k této aktivitě se stává aktivita navazující, kdy z ohniště vytahujeme hotové vypálené výrobky. Můžeme tak zhodnotit hotový výrobek i celý proces, který k němu vedl. Co se dítě naučilo během aktivity, jaký vliv měl oheň na výsledek, jakým způsobem děti přistupovaly k aktivitě.

3.6.1 Popis realizace

Příprava jámy a výpal – Den, na který jsme měli naplánovaný výpal, byl plný mlhy. Nakonec jsme se rozhodli od aktivity neupustit a počasí jsme vzali jako výzvu i vhodnější dobu pro rozdělávání ohně. Nemuseli jsme se bát odlétajících jisker. Na Chaloupku jsem dovezla materiál – cihly, bukové dřevo a papír. S dětmi jsme jámu připravili. Rozdělali jsme oheň v kamnech Chaloupky a v teepee. Do ohniště jsme dali dosušit misky, sošky a některé masky. Na kamna jsme dali proschnout zbytek masek. Korálky jsme nechali schnout u stropu místnosti. První moment, kdy jsem se začala bát, jestli výpal zvládneme, nastal, když při vysoušení v popelu jedna z masek praskla. Další nehody se neobjevily. Pak jsme rozdělali oheň v jámě a nechali prohořet. Popel jsme rozhrnuli a na připravené cihly jsme umístili výrobky. Pomocníkem se nám staly dvě krabice od pizzy. Na ty jsme naskládali keramiku a pak jsme za pomocí lopaty plné krabice vložili do jámy. Následně jsme jámu po obvodu vyskládali bukovým dřevem, na kameny jsme položili rošt a nechali výrobky zahřívat. Po půl hodině jsme přiložili tolik dřeva, že byla jáma naplněná až po okraj. Po tom se ozvalo další puknutí. Do odchodu dětí z Chaloupky jsem v pravidelných intervalech přikládala dřevo na oheň, aby nevznikaly mezery mezi poleny a uvnitř byl co největší žár. Oheň se stal velkou atrakcí pro děti. I přes to, že jsou na něj zvyklé, takto velký oheň ještě nedělaly. Všichni jsme byli zvědaví, co nám v ohni prasklo.

Obrázek 12 – začátek výpalu

Obrázek 13 – probíhající výpal

3.7 Metodický list – Instalace

Každý strom má svůj vlastní charakter a význam pro jednotlivce. Některé jsou veselé, jiné tajemné nebo zamyšlené. Děti se jich mohou ptát na různé věci („jak se dnes cítíš?“, „jaké ukryváš tajemství?“, „Mohu ti říct moje tajemství?“, „Poradíš mi?“). Jsou tichými pozorovateli dění okolo sebe a viděli už mnoho věcí. Už dnes se je můžeme dozvědět, když budeme pozorně naslouchat.

Téma: Tváře stromů(m)

Vybrání vypálených výrobků z ohniště, chladnutí, zhodnocení práce následná instalace na dětmi vybrané stromy. Navlékání korálků – tvoření náhrdelníků.

Cíle:

- rozvoj environmentální senzitivity ve vztahu ke konkrétnímu místu,
- rozvoj fantazie, jemné motoriky
- Prožít uspokojení z dokončeného výrobku
- Uvědomit si, že příroda poskytuje prostředí pro hry

Formy: hromadná, individuální, skupinová

Pomůcky: Kožené pracovní rukavice, přepravka nebo bedýnka (nejlépe dřevěná), hliněné masky, korálky, bavlněná šňůrka voskovaná, nožik

Postup: Koženými rukavicemi rozhrneme popel v ohništi, dáváme pozor na uhlíky, abychom se nepopálili. Vytahujeme vypálené výrobky, které dáváme zchladnout do bedýnky, aby se nám dobře přenášeli na místo, kde s nimi budeme pracovat. Při vytahování si výrobky společně prohlížíme, komentujeme. Po vychladnutí keramiky ji roztřídíme. První budeme pracovat s maskami, které společně instalujeme na vybrané stromy. Chodíme individuálně, nebo ve skupině, podle toho, jak si děti přejí. Dítěte se ptáme, jestli ví, které stromy okolo rostou, který z nich se jim nejvíce líbí a proč jsou pro nás důležité. Jaký je jejich nejoblíbenější. Jak můžeme chránit stromy a jejich prostředí. Jak je dítě spokojeno se svým výtvozem. Změnilo by něco, kdyby mohlo tvář modelovat znovu apod. Otázky dáváme dětem takové, aby na ně vzhledem ke svým individuálním možnostem byly schopné odpovědět jinak než ano/ne.

Reflexe: co děti inspirovalo při práci s keramikou, na co se zaměřili, jsou nějaké nové dovednosti, které u sebe objevili během práce s keramikou; co se děti dozvěděli nového o

materiálech a práci s nimi; jaké pocity cítí, když vidí výrobek, který jsi stvořily samy, co nového se naučily nebo dozvěděly, jakým způsobem jsme rozvíjeli fantazii dětí

3.7.1 Popis realizace

Vybrání výrobků z ohniště – Po raním příchodu k Chaloupce jsme udělali s dětmi kroužek okolo jámy, ve které probíhalo vypalování. Plni očekávání jsme si řekli ranní básničku a sedli jsme si, aby všichni viděli dovnitř. V jámě byl vidět hlavně popel, rošt, který se vlivem tíhy dřeva a nejspíš i teploty pokroutil. Shrnuli jsme si předchozí dny, zopakovali si věci, které jsme se naučili, dozvěděli a taky činnosti, které jsme dělali a které nás dovedly až k nynějšímu dni. Připomněli jsme si, že tímto a podobným způsobem lidé dříve keramiku pálili. A po těch lidech zůstávají v krajině a v zemi stopy, které můžeme objevit někdy i my v dnešní době. Zmínili jsme tedy archeologii jako vědu, která se zabývá odkrýváním podobných nalezišť, různých starobylých sídel a obydlených území. A začali jsme odkrývat to, co jsme do jámy včera vložili. Nejprve jsme odstranili železný rošt. Hned pod ním se objevil první hrneček, pak talířek a sošky i masky. Největší práci nám dalo vybrat z horkého popela všechny korálky. Výtvořily chladly poměrně rychle, a tak je zanedlouho děti mohly podržet ve svých rukách. Vyzkoušet, jak jsou ještě teplé a zahřívají ruce. Vyzkoušeli jsme, že zní jinak, než když jsme je do ohně vkládali. A bavili se o změnách, které se s hlinou staly. Zjistili jsme, že zvuk, který předešlý den zněl hrozivě, byl jen korálek, protože všechny ostatní předměty, které jsme z ohně vytáhli, byly bez porušení. To v nás vyvolalo příjemné pocity, že se nám dílo podařilo, že jsme to společnými silami dokázali a zvládli. Vše jsme naskládali do dřevěné bedýnky a odnesli ke stolu, kde jsme věci roztřídili na hromádky. Misky jsme naplnili korálky a masky jsme vyskládali na stůl, abychom si je všichni mohli důkladně prohlédnout.

Instalace, navlékání korálků – Po roztřídění věcí jsme si s dětmi zopakovali úkol. Vybrat si strom, který je kamarádem, oblíbeným místem, kde dítě tráví čas, ke kterému se rádo vrací. Když si každý svůj strom určil, zeptala jsem se, zda se o něj chtějí podělit s kamarády a půjdeme na místo společně a tvář na strom umístíme, nebo zda tento krok chce dítě udělat samo s naší pomocí. Odpovědi dětí byly různé. Vyhověli jsme jejich přáním a postupně nainstalovali všechny výtvořily. Po připevnění jsme dílo jako celek spolu zhodnotili. Se stromy jsme si krátce popovídali. Po odpoledním odpočinku jsme korálky schovali do plátěné tašky, ze které si každé dítě vylosovalo čtyři korálky, které jsme navlékli na bavlněnou šňůrku a zavěsili na krk.

Shrnutí – Největším zážitkem pro děti bylo vytahování keramiky z ohniště. Během dne a noci se změnilы výtvořы z měkké hlíny v pevné předměty. Se zájmem si prohlíželi vše, co jsme vytáhli. Přemýšleli jsme, proč jsou některé výrobky zbarvené do běla a jiné jsou černé. Také jsme mluvili o tom, co je motivovalo a inspirovalo při práci s keramikou. Naučily se novým dovednostem při zpracování a modelování hlíny, a získali zkušenosti pro primitivní výpal, který si mohou na základě těchto zkušeností vyzkoušet znova kdykoliv v budoucnu. Většina dětí cítí hrdost a dobrý pocit, když mohou manipulovat a pracovat s předměty, na jejichž výrobě se podílely od začátku až po vytažení z ohně. Fantazii jsme rozvíjeli během vytahování předmětů z popela, i během povídání si o stromech, se stromy a instalace jejich tváří. Nakonec jsme ozdobili i svá těla korálky, které nám zůstaly jako hmatatelný důkaz toho, že zvládneme společně vytvořit krásné věci, které neputují přes půl planety a zvládneme je vyrobit z lokálních surovin na místě, které je nám blízké a máme k němu pozitivní vztah.

Obrázek 14 – ranní kroužek u jámy

Obrázek 15 – vypálené výtvořы

4. Vyhodnocení

Dle mého hodnocení se nám výtvarná řada povedla. Provedli jsme děti jednotlivými kroky vzniku uměleckých i užitných předmětů, které jsou ozdobou místa, ve kterém děti tráví hodně času, i ozdobou našich hrudníků a pokojíčků. Děti při práci s materiálem využily všechny smysly a do aktivit šly s nadšením a pozitivním myšlením. Na další aktivity se samy doptávaly, bylo vidět, že je tento styl tvoření těší. Při tvoření jsem jim nechávala maximální prostor pro ztvárnění vlastních představ, abych je podpořila ve výtvarném projevu. Děti jsem nenutila se činnosti účastnit okamžitě. Některé děti potřebovaly čas zjistit, že tvoření může být zábava a zapojily se až po chvíli, když viděly, že se ostatním vede dobře a aktivita je pohltila. Přidaly se k nám tedy později a pracovaly s velkou chutí a odhodláním. Je skvělé, že k dispozici mají blátivou kuchyňku, ve které mohou během celého roku experimentovat nejen s hlinou, ale i jinými přírodními materiály.

Období, které jsem pro práci zvolila, se ukázalo jako bezproblémové. Pokud by však bylo chladnější jaro, bylo by vhodné počkat na vyšší venkovní teploty, protože většina aktivit probíhala venku. Z pohledu časové náročnosti je vhodné vyhradit si minimálně pět dní na výtvarné a navazující aktivity, alespoň týden na schnutí a další dva dny na vypalování, instalaci a zhodnocení. Během týdne se ukázalo, že je možné zařadit spoustu dalších aktivit, které se tématu přímo dotýkají.

Záměrem této výtvarné řady bylo seznámit děti s procesem výroby keramiky od počátků až po výpal. Seznámit děti s místem, které obývají a kde tráví spoustu času a vytvoření pozitivního vztahu k němu. Vyzkoušet si práci se surovou hlinou, hlinou keramickou a vytvářet umění skrze hlinu jako prostředek vyjádření. Během činností jsme rozvíjeli hrubou i jemnou motoriku, spolupráci, komunikativní dovednosti, představivost a fantazii. Naší snahou bylo, aby děti pocítily sounáležitost s místem a bytostmi, které je obklopují, a aby měly potřebu se o toto místo, a další, na kterých jim záleží, a mají k nim vztah, starat.

Důležitou součástí bylo tvoření vlastníma rukama. Pro tu jsem zvolila keramickou hlinu určenou k vypalování, aby při něm děti mohly zažít pocit úspěchu z dokončené práce a společně se z něj radovat. Tím mohou dojít k pochopení, že věci, které se kolem dějí, lze často ovlivnit svým jednáním. Kromě keramické hlíny bylo pro mě důležité, aby děti pracovaly s hlinou, kterou najdou všude okolo. Došly tak ke zjištění, že každá má jiné vlastnosti a lze ji použít na jiné účely. Přesto jsou svou nedílnou součástí i součástí okolního světa.

Důležitými poznatky pro mě bylo, že práce na společném cíli dokáže stmelit celý kolektiv dětí i přes jejich individuální odlišnosti. Pokud je umíme nadchnout pro činnost, zvládnou jí věnovat svou plnou pozornost. Na kreativní činnost se vždy těšily a během ní se naučily mnoho nových poznatků a dovedností. Bylo zajímavé sledovat rozdílné potřeby a přístupy dětí. Je potřeba na tyto odlišnosti brát ohled a dopředu promyslet a nabídnout dítěti alternativní cestu, pokud je dítěti nepříjemná nebo potřebuje více času. Do aktivit by dítě nemělo být nuceno, pedagog by měl být dítěti průvodcem při objevování světa. Může být ukazatelem směru, kterým by se děti měly vydávat, cesta, kterou ale půjdou, závisí na každém zvlášť.

5. Závěr

Tato bakalářská práce spojuje práci s hlínou, environmentální výchovu a vzdělávání a budování environmentální senzitivity u dětí předškolního věku. V teoretické části se zabýváme historií environmentální výchovy a jejím vývojem ve světě i u nás. Práce nás seznamuje s cíli environmentální výchovy, kterými jsou mimo jiné udržování a obnova životního prostředí a posilování ekologického myšlení. Dává nám nahlédnout do problematiky environmentální výchovy v podmínkách předškolního vzdělávání, zabývá se metodami a prostředky, které můžeme v předškolní vzdělávání využívat. V další části jsme se zabývali významem, funkcí a ochranou půdy a hlíny, která na předchozí téma navazuje.

Dále se zabývala charakteristikou materiálu, který jsme využívali, a to hlínou keramickou. Jejimi vlastnostmi, složením, zpracováním až po její výpal. Zmiňujeme také dětský výtvarný projev, jež je nedílnou součástí práce s dětmi a prací s loutkou, která je pro činnosti uvedené v metodických listech motivačním činitelem. Poslední zmínkou v teoretické části je výtvarná řada, na níž stojí praktická část této práce.

Praktická část spojuje environmentální výchovu s prací s hlínou v jeden celek prostřednictvím metodických listů, které nás provází výtvarnými technikami od základního seznámení s materiálem, přes malbu, modelování až po výpal keramiky v jámě. Všemi těmito činnostmi si děti procvičí základní motorické schopnosti a dovednosti, rozvinou schopnost pozorovat přírodu a všimnout si detailů kolem sebe. Učí se vyprávět i naslouchat a rozvíjí výtvarné citění. K tomu dopomáhá závěrečná část, instalace prací a jejich zhodnocení samotnými dětmi završuje výtvarnou řadu.

Za každým metodickým listem následuje popis realizace, tedy jak probíhaly jednotlivé části pod mým vedením. Lze je uchopit jako inspiraci při vlastní realizaci výtvarné řady. Záměrem bylo propojení práce s haptickým materiálem, který je lehce dostupný a dětem přirozený s aktivitami, které v dětech probouzejí environmentální senzitivitu, aby si skrze tyto činnosti budovaly pozitivní vztah k místu a planetě, na které žijí.

Věřím, že se děti naučily mnoho nového z výtvarné oblasti i ochrany a že pro ně byla výtvarná řada prostředkem k vyjádření emocí, myšlenek i pocitů, které během té doby prožily a získaly.

6. Použité zdroje

Literatura:

BATALA, Otto. *Svět z hlíny: vyprávění o minulosti a současnosti keramiky*. Knížnice všeobecného vzdělání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

BLÁHOVÁ, Pavla. *Keramika pro začátečníky: jednoduše a bez kruhu*. V Brně: CPress, 2017. ISBN 978-80-264-1389-9.

ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.

HABĚTÍN, Vladimír; TRDLIČKA, Zdeněk a KOČÁREK, Eduard. *Geologické vědy: přehled mineralogie, petrografie a geologie : příručka pro žáky základních všeobecně vzdělávacích škol, gymnázií a ostatních škol 2. cyklu. 2., upr. vyd.* Kostka (Státní pedagogické nakladatelství). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání. 2. vydání*. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. Praha: Raabe, [2022]. ISBN 978-80-7496-503-6.

HEDERER, Josef. *Životní prostředí a výchova*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-88-7.

CHAVARRIA, Joaquim. *Velká kniha keramiky. Vyd. 2.* Praha: Knihcentrum, 1996. ISBN 80-86054-24-1.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání. 2. vydání*. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. Praha: Raabe, [2022]. ISBN 978-80-7496-510-4.

LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.

LESKOVCOVÁ, Martina; MATOUŠKOVÁ PRYLOVÁ, Lada a PALACKÁ, Alice. *Environmentální výchova v České republice a v EU, systém environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. ISBN 978-80-87472-42-2.

MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Rozvíjíme vnímání a tvořivost dětí: dítě a jeho psychika - poznávací schopnosti a funkce*. Rozvíjíme dítě v jednotlivých oblastech předškolního vzdělávání. Praha: Raabe, c2014. ISBN 978-80-7496-163-2.

PLEVOVÁ, Irena a PUGNEROVÁ, Michaela. *Dětský výtvarný projev: v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-0218-1.

RADA, Pravoslav. *Techniky keramiky*. Umělcova dílna (Aventinum). Aventinum, 1995. ISBN 80-85277-47-6.

ROCHOVSKÁ, Ivana a KRUPOVÁ, Dagmar. *Umělci v mateřské škole: aktivity zaměřené na interpretaci výtvarného umění*. Přeložil Michaela ŠKULTÉTY. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1120-4.

RUBEŠOVÁ, Radka. *Ruce v hlíně: tvořivá keramika pro děti*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1085-6.

ŠARAPATKA, Bořivoj. *Půda - přehlížené bohatství: publikace pro střední školy i další zájemce o danou problematiku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci ve spolupráci s Českou pedologickou společností, z.s. a Radou vědeckých společností ČR, 2021. ISBN 978-80-244-6022-2.

ŠČERBOVÁ, Jitka. *Keramika: od jara do zimy*. Šikovné ruce (Grada). Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4523-7.

ŠMELOVÁ, Eva a PRÁŠILOVÁ, Michaela. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

ŠTEFANIDESOVÁ, Zdenka. *Dřeska a Tilpína, aneb, Kouzlo materiálů: inspirativní metodická příručka pro oblast polytechnické výchovy v mateřské škole*. [Horka nad Moravou]: [Sluňákov - centrum ekologických aktivit města Olomouce, o.p.s.], [2015]. ISBN isbn978-80-905347-9-7.

TOLA, José. *Fyzická geografie*. Přeložil Pavel KAAS. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. ISBN 80-253-0081-1.

TYMELOVÁ, Veronika. *Keramika pro život s přírodou*. Praha: Grada Publishing, 2018. ISBN 978-80-271-0463-5.

UŽDIL, Jaromír. *Mezi uměním a výchovou*. Odborná literatura pro učitele. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

VEJCHODSKÁ, Eliška. *Půda a její hodnota: teorie a praxe*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-4999-3.

WARSHAW, Josie a PHETHEAN, Richard. *Velká kniha keramiky: [praktický průvodce hrnčířstvím s podrobnými návody a postupy]*. Čestlice: Rebo Productions, 2001. ISBN 80-7234-150-2.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4100-0.7

Online zdroje:

KLÁROVÁ, Miroslava. *Suroviny pro výrobu keramiky: studijní opora* [online]. 2013, 59 s.

[cit. 2024-03-10]. ISBN 978-80-248-3367-5. Dostupné z:

http://katedry.fmmi.vsb.cz/Modin_Animace/Opory/02_Metalurgicke_inzenyrstvi/19_Suroviny_pro_vyrobu_keramiky/Klarova_Suroviny_pro_vyrobu_keramiky.pdf

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČESKÉ REPUBLIKY. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [PDF]. In: . Praha, 2021 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/opatreni-ministra-zmena-rvppv-2021>. Č.j. MSMT-44476/2020-6.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČESKÉ REPUBLIKY. *Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky: Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)* [online]. 3/2009. 2009 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty/2009-3>. Č.j. 16 745/2008–22. ze dne 27.10.2008.

VELÍŠKOVÁ, Andrea. *Využití loutek v mateřské škole*. Praha, 2011. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/32630>. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra primární pedagogiky. Vedoucí práce Marušák, Radek.

VOLKMEROVÁ, Hana. *Loutky jako edukační nástroj: Potenciál dramatických výchovně-vzdělávacích lekcí s loutkami (s terapeutickými účinky)*. Brno, 2016. Dostupné také z: https://is.jamu.cz/th/aovoj/Disertacni_prace_HV_2016_cerven.pdf. Disertační práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně. Vedoucí práce Mikotová, Zoja.

Zákon České národní rady č.114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. In: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1992/114?zalozka=text> [online]. 1992, částka 28, číslo 114 [cit. 2024-03-10]. Dostupné také z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1992/334?zalozka=text>

Zákon České národní rady č. 334/1992 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu. In: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1992/334?zalozka=text> [online]. 1992, částka 68, číslo 334 [cit. 2024-03-10]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1992/334?zalozka=text>

7. Přílohy

7.1.1 Příloha č. 1 motivační příběh skřítky k jednotlivým metodickým listům

1. Seznámení: jak přišel na svět.

Kuk. Kuky kuk. Ozvalo se opodál vedle pařezu. To se zrovna narodil za ševlení listů a bubnujících kapek deště malý tvor. Není to ani člověk, ani zvíře. Narodil se v lese. Kdopak by to mohl být, děti?

Ano, je to malý skřítek. Pozveme ho k sobě a zeptáme se, jak se jmenuje a jak se sem dostal. Co myslíte?

„Ahoj, kde to jsem? A kdopak jste vy? Já jsem lesní skřítek a jmenuji se Stromík. Právě jsem vykrouknul na svět z mé hliněné postýlky. Už jsem se těšil, až se vyklubu a podívám se na světlo. Doma jsem rostl opravdu dlouho, než se ze mě stal takovýto velký a silný skřítek. Rád bych Vám pověděl, co všechno jsem pod zemí viděl a zažil. Byla to zábava. Pořád bylo co objevovat a taky jsem měl spoustu času na odpočívání.

Co myslíte, že jsem mohl spatřit?

„Viděl jsem třeba mraveniště. Mraveni si hloubili chodbičky pod zemí, na povrch chodí shánět potravu. Pod povrchem ale bují celé velké mravenčí město.

Také jsem několikrát potkal Krtka. Občas jsem se docela bál. Při hloubení svých děr krtk často poškodí kořínky rostlin, stejně jako hraboš, který se kořínky živí. Oproti tomu rejsci a žížaly, to je panečku jiná podívaná. Žížaly mám obzvláště rád. Ty totiž spořádají spoustu organického materiálu, to je třeba chlévský hnůj a rostlinné zbytky. S potravou přijímají také částičky půdy, kterou zároveň kypří, a trus je pro rostliny velmi výživný.“

Otázky

- Jak vlastně vzniká hlína, věděl bys?
- Víš, co všechno se ještě může schovávat pod zemí, v hlíně?
- Co kdybychom to spolu prozkoumali.

2. Kde bydlím.

„Chcete vyprávět, jak to vypadá u mě doma?

Pamatuji si, už ale jenom mlhavě, když jsem byl ještě malé semínko. Úplně malilinkaté. Houpal jsem se v kolébce u mého ochránce – byla to větvička javoru, ze které jsem měl krásný výhled do světa. Na jaře větvička vypučela a později z pupenů vyrostly listy a květy. Zárodky mých bratříčků a sestřiček. Jaro se přehouplo v léto a chladná rána a déšť vystřídaly

teplé noci a hodně sluníčka. To jsme pěkně rostli a bylo nám veselo. Na podzim, to už jsme byli všichni docela velicí, nás jednoho dne z větviček strhnul vítr a fííííí, letěli jsme každý svou cestičkou. Já jsem přiletěl až támhle z té dálky. A usadil jsem se tu kousek od Vás za tím pařezem. Zapadal jsem listím, krtek na mě z hromádky přihodil trochu hlíny a dlouho, dlouho jsem spal. Myslím, že jsem vydržel spát až do dalšího podzimu a potom na jaře jsem začal růst. A dnes jsem už měl tolik síly, že jsem vykouknul na svět celý. Pojd'me postavit obydlí také ostatním skřítkům a bytostem, které tu s námi žijí.“

Otázky

- Kde jste vyrostli vy?
- Kdo jsem byl, než jsem vyrostl?
- Co potřebuji, abych vyrostl?
- Co potřebuje každá bytost na zemi, aby rostla a byla zdravá?

3. Galerie u modrého nebe.

„Dobré ráno, dobrý den přátelé malí i větší. Kdo z Vás si pamatuje, o čem jsem Vám vyprávěl včera? Dnes bych Vám rád ukázal, jak barevné může být to černé podzemí a jakými barvami může hýřit hlína. A někdo by mohl říct – taková obyčejná věc. Já si ale myslím, že je tak trochu kouzelná. Jak jinak by mohla vyživovat všechny rostliny na světě? A ty rostliny pak vyživují všechny zvířata i lidi, vyrábí nám tolik potřebný kyslík, který dýcháme. Poskytují nám v letním horku stín, ve kterém se můžeme schovat. Och, jak je v jejich stínu krásně. Tuhle jsem šel na procházku. Přesně po tom, co jsme se včera rozloučili. A objevil jsem hlínu bílou. Je to tak. A kousek opodál jsem zpozoroval takovou, co měla oranžovou barvu. Další byla hnědá a jedna, ta byla skoro černá. A každá byla kromě barvy jiná také na omak.

Říkal jsem si, že bychom spolu dnes vyrobili veliký obraz. A že bychom ho namalovaly všemi barvami hlíny, které spolu najdeme. U toho si spolu můžeme povídat. Já jsem totiž velmi zvědavý a je pár věcí, na které bych se Vás chtěl zeptat.“

Otázky

- Jakou barvu hlíny jsi viděl?
- Čím vším jsi už zkoušel kreslit a malovat?
- Jak vypadá obraz a z čeho je?
- Co budeme potřebovat, abychom si vyrobili vlastní umělecké dílo?

4. Ozdobím(e) se?

„Dobrý den, už jsem se na Vás moc těšil. Dnes bude jistě opět krásný den. Jak se zdobí příroda na jaře? Co myslíte? Stromy si obléknou krásné květy a lístky. Tráva se zazelená. Nebe se barví modře a šedě, protože prší a někdy má dokonce na sobě barevné pruhy. Ptáci k tomu zpívají, obzvláště ráno a v podvečer, nádherný koncert, který jde slyšet jen na jaře. Napadají Vás ještě nějaké ozdoby přírody okolo? Jak je ten svět kolem krásný, vidíte. Říkal jsem si, že by pro Vás mohla být zábava, vyrobit ozdoby také sobě, nebo vašim blízkým, které máte rádi. A chci Vás seznámit s materiálem, ze kterého se ozdoby dají vyrobit. Je to keramická hlína. A až je vyrobíme, můžeme je žárem ohně vypálit, aby se nám na dešti nezničily. Pojd'te, ukážu Vám, jak na to. Stromy mají tak hluboké kořeny, že s podobnou hlinou umí pracovat“.

Otázky

- Jaké ozdoby se z hlíny dají vyrobit?
- Víš, co všechno z ní lze vytvořit?
- Věci užitečné, užité umění, umění. Co by to mohlo znamenat?

5. Kamarádi a přátelé.

„Ahoj kamarádi, rád Vás zase vidím. Myslel jsem na své kamarády. Někteří vyrostli rychle a jinak než já a staly se z nich veliké stromy. Třeba takové, jaké právě vidíte kolem sebe. Přál bych si, abyste si spolu mohli popovídat. Jak to ale udělat? Víte, jak si stromy a jiné rostliny povídají?

Jak vypadají stromy pod zemí, kdo to ví?

Ano, vypadají jako moje vlasy. Mají tam kořeny a skrze ně si posílají různé zprávy. A když kořeny jednoho nedosáhnou, kam potřebují, pomůže další a třeba další rostlina svými kořeny. Fungují skoro jako pošta. No vážně. Myslím, že je to podobné, jako bychom spolu my hráli na tichou poštu. Pojd'te to na chvíli vyzkoušet.“

- *hra na tichou poštu*- „A teď mě napadlo, jak to udělat, abyste si s nimi mohly popovídat i vy. Vytvoříme jim obličej. Jako máte vy. Jako máš ty, a ty taky a taky ty. Nebudou to stromy okolo. Budou to Vaše stromy, kamarádi a přátelé, kteří se o Vás v létě starají a poskytují stín. Chrání Vás před deštěm a lístky zadržují jeho kapky. Pojd'te, společně jim vdechneme život.“

Otázky

- Jaké stromy rostou u Chaloupky?
- Máš nějaký svůj oblíbený?
- Které stromy nesou plody, a jíš je rád?

- Jaké to je, když rukama pohladiš kamarádovu tvář?
- Jaké to je, když pohladiš kůru stromu?

7.1.2 Příloha č. 2 fotodokumentace

Obrázek 16 – sbírání hlíny a zkoumání jejich vlastností

Obrázek 17 – objevujeme živočichy – žížala

Obrázek 18 – zkoumání vlastností hlíny

Obrázek 19 – práce s loutkou

Obrázek 20 – rozhovory se skřítkem

Obrázek 21 – sběr materiálu a příprava stavby

Obrázek 22 – stavění domečku

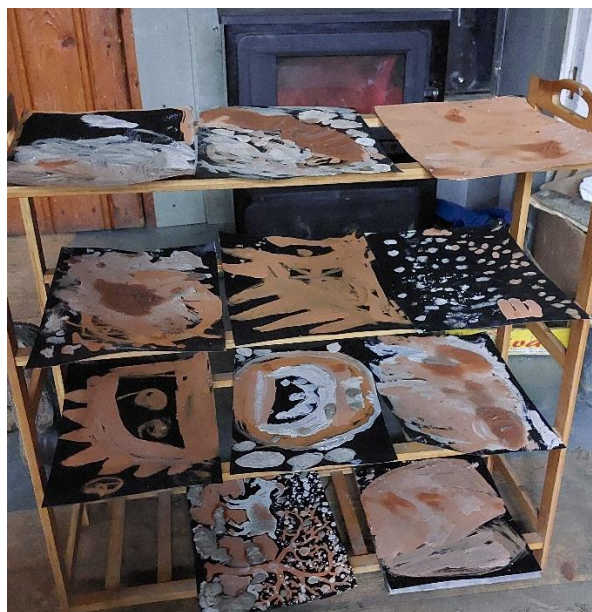
Obrázek 23 – hotový domeček se skřítky

Obrázek 24 – odpolední kroužek u domečku

Obrázek 25 – proces malování

Obrázek 26 – některé z hotových obrázků

Obrázek 27 – hledání vhodného dřeva na rám

Obrázek 28 – příprava větví

Obrázek 29– svazování rámu

Obrázek 30 – stínové divadlo

Obrázek 31 – stínové divadlo si vyzkoušeli všichni

Obrázek 32 – Příprava olejových barev

Obrázek 33 – příprava olejové barvy

Obrázek 34 – první skupinka se pustila do malování

Obrázek 35 – hotový umístěný obraz

Obrázek 36 – reliéfní obrázky

Obrázek 37 – práce s keramikou na ploše

Obrázek 38 – otisk kůry na reliéfní obrázek

Obrázek 39 – nanášení barevné hlíny

Obrázek 40 – umístění reliéfních obrázků ven

Obrázek 41 – ukázka prvního korálku

Obrázek 42 – soustředění při modelování

Obrázek 43 – zdobení

Obrázek 44- společná práce na sluníčku

Obrázek 45 - nachystáno k sušení

Obrázek 46 – misky a sošky k sušení

Obrázek 47 – návazná aktivita pexeso, příprava

Obrázek 48 - hra

Obrázek 49- motivační kroužek před výrobou tváří

Obrázek 50 – modelování tváří

Obrázek 51 – modelování tváří

Obrázek 52 – modelování

Obrázek 53 – hloubení jámy k výpalu

Obrázek 54 – dosoušení před výpalem části výrobků

Obrázek 55 – příprava jámy k výpalu

Obrázek 56 – ohniště těsně po umístění keramiky

Obrázek 57 – plně naložená jáma dřevem

Obrázek 58 – zkouška teploty výrobků

Obrázek 59 – vypálené keramické tváře

Obrázek 60 – výrobky po vytažení

Obrázek 61 – některé korálky se zbarvily do černa

Obrázek 62 – soška ptáčka s hnízdem

Obrázek 66 – tvář pro smrček na louce

Obrázek 67 – tvář pro jedličku

Obrázek 63 – březová tvář od Stely

Obrázek 64 – Javorová od Emy

Obrázek 65 – Alžběčino objímání

Obrázek 66 – oslava u jablůňky

Obrázek 67 – Matyáš a jeho bříza

Obrázek 68 – Julinčina tvář

Obrázek 69 – Klára a lípa

Obrázek 70 – navlékání vlastnoručně vyrobených korálek

Obrázek 71 – Matyášovy korále

Obrázek 72 – Emíny Korále

Obrázek 73 – Alžbětky korále

Obrázek 74 – využití jámy po výpalu

Obrázek 75 – Klára ve skryši

Obrázek 76 – bahenní hra

Obrázek 77 – klučičí pevnost

Obrázek 78 – příprava loutky

Obrázek 79 – příprava loutky

Obrázek 80 – příprava loutky

Obrázek 81 – obléknutí loutky

Obrázek 82 – hotová loutka